

વર્ષ ૧૪ : અંક ૭] અસદાવાદ : તા. ૧૫-૪-૪૯ [ક્રમાંક ૧૬૩

વિષય-દર્શન

- ૧ શેઠ શાંતિદાસ મનિઆ : પૂ. મુ. મ. શ્રી. દર્શનવિજયજી : ટાઇટલ પાનુ-૨
- ૨ પण्डित श्री कल्याणकुशलकृतं श्रीवीरस्तोत्रम् :
 પૂ. મુ. મ. શ્રી રમાણકવિજયજી : ૧૨૧
- ૩ सिद्धरस अने रसदूप : પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા : ૧૨૪
- ૪ પરમધ્યેય શ્રી નવપદજી : પૂ. આ. મ. શ્રી વિજયજી પૂસરીધરજી : ૧૨૮
- ૫ ભગવાન મહાવીરસ્વામી : પૂ. મુ. મ. શ્રી. ન્યાયવિજયજી : ૧૩૩

લવાજમ-વાર્ષિક બે રૂપિયા : આ અંકનું મૂલ્ય-ત્રણ આના

ACHARYA SRI KAILASSAGARSURI GYANMANDIR
 SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
 Koba, Gandhinagar - 382 007.
 Ph. : (079) 23276252, 23276204-05
 Fax : (079) 23276249

શેઠ શાંતિદાસ મનિઆ

[એક જરૂરી ખુલાસો]

લેખક—પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી દર્શનવિજયજી (ત્રિપુટી), અમદાવાદ

“ શ્રી જ્ઞાન સત્ય પ્રકાશ ” અંક ૧૫૯-૧૬૦માં મારો “ બહારકે શ્રી. વિજય-લક્ષ્મીસૂરિ ” શીર્ષક લેખ છપાયો છે. ૬૩મા આચાર્ય વિજયમાનસૂરિના પરિચયમાં મેં લખેલ છે કે—ઉપાધ્યાય શ્રી. માનવિજયજીએ નગરશેઠ શાંતિદાસની વિનંતિથી ધર્મસંગ્રહ ગ્રંથ રચ્યો વગેરે.

અમદાવાદના શેઠ મયાભાઈ સાકળચંદે આ વચ્ચેને અમને જણાવ્યું કે—“ ઉપાધ્યાયજી મહારાજને ધર્મસંગ્રહ રચવાની વિનંતિ કરનાર શેઠ શાંતિદાસ તે નગરશેઠ શાંતિદાસ નહીં, કિન્તુ અમારા પૂર્વજ શેઠ શાંતિદાસ મનિઆ છે ” શેઠ મયાભાઈની આ સૂચના સાચી છે. કેમકે ઉપાધ્યાયજી મહારાજ પોતે જ ધર્મસંગ્રહની સ્વોપચિત્તિમાં ખતાવે છે કે—જેણે શુદ્ધ તર્કબુદ્ધિથી દરેકે દર્શનમાં શ્રેષ્ઠતા પ્રાપ્ત કરી છે, જે તપગચ્છમાં પ્રધાન છે, જેણે કાશીમાં મોટી સભાઓ જીતી જ્ઞાન શાસનમાં પ્રભાવના કરી છે, જેણે તર્ક પ્રમાણુ નય વગેરેની વિવેચના વડે પુરાણા શ્રુતકેવલીપણાને રચ્યું કયું છે તે મહોપધ્યાય યશોવિજયજી મહારાજે આ ગ્રંથમાં સંશોધન સંયોજન આદિ કરી મારી ઉપર મોટા ઉપકાર કર્યો છે. અને તેમને હાથ પકડીને સમાચારી વગેરેથી દુર્ગમ એવા આ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ શીલ થયો છું (૧૦-૧૨).

સિદ્ધાંત, વ્યાકરણ, હંદ અને કાવ્યદિમાં નિષ્ણાત મહોપાધ્યાય લાવણ્યવિજયે આ શાસ્ત્રનું સંશોધન કયું છે (૧૩).

આ ગ્રંથ સં. ૧૭૩૧ ના વૈ. શુ. ૩ ના દિવસે બનાવ્યો છે. (૧૪)

વળી ગુજરાતના અમદાવાદ શહેરમાં શ્રીમાલી મનિઆ શેઠ રહે છે, જે બહુ ધર્મી છે. અમે પણ તેનાં વિવિધ ધર્મકાર્યોનું સંપૂર્ણ કથન કહી શકીએ તેમ નથી (૧૫-૧૬). તેનો પુત્ર શાંતિદાસ છે જે શુણ્યવાન છે, ઉદાર છે, જનતમાં પ્રસિદ્ધ છે, જમકુશાહથી અધિક સત્કાર્યનો કરનાર છે, જેણે ગરીબોને અન્ન વસ્ત્ર ઔષધિ વગેરે આપી દુકાળનું નામ જ ભૂસી નાખ્યું છે, જેણે જ્ઞાતિવાલા અને સાધર્મિકોનું બહુ સન્માન કયું છે. જેણે વૃદ્ધાવસ્થામાં ધરને ભાર પુત્રોને સોંપી શાસ્ત્રગ્રવણ વગેરે ધર્મકાર્યમાં જ પ્રીતિ જોડી છે અને જેને સાધુધર્મ તથા શ્રાદ્ધધર્મ સાંભળવાની ઉત્કંઠા છે, તે શેઠ શાંતિદાસની પ્રાર્થનાથી મેં આ ધર્મસંગ્રહ બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે (શ્લોક ૧૭-૧૮).

[અનુસંધાન ટાઇટલના ત્રીજા પાને]

॥ॐ अर्हम् ॥

अखिल भारतवर्षीय जैन श्वेताम्बर मूर्तिपूजक मुनिसम्मेलन संस्थापित
श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समितिद्वं मासिक मुखपत्र

श्री जैन सत्य प्रकाश

जेशिंगमार्हकी वाडी : धीकांटा रोड : अमदाबाद (गुजरात)

वर्ष १४	॥ विक्रम सं. २००५ : वीरनि. सं. २४७५ : छं. सं. १६४६ ॥	क्रमांक
अंक ७	॥ श्रेष्ठ वदि ३ : शुक्रवार : १५मी अप्रील ॥	१६३

पण्डितश्रीकल्याणकुशलकृतं

श्रीवीरस्तोत्रम् ।

सं—पूज्य मुनिमहाराज श्रीरमणिकविजयजी

॥ वसन्ततिलका ॥

आनन्दमेदुरमहोदयबद्धलोलं, लीलावहीलित्तमदं गलितावहीलम् ।
देवासुरावनतपाद्गतं गभीरं, वीरं नये नवपथं विनयेन धीरम् ॥ १ ॥
नामाऽपि ते चिरनिकाचित्तपौपपूग—माकन्दकन्दल निकन्दनकारिजापम् ।
नो सन्दिहे ननु भवन्तमलं नुवन्तो, नैके भरा अतुलसिद्धिभरं लभन्ते ॥ २ ॥
नूनं निरञ्जन ! चिरं जनरञ्जनाय, का का कला न कलितोदरदूरणाय ? ।
एका न काऽपि कलिता भवतो भदन्त !, जायेत रञ्जनमरं जैनतातिरेकि ॥ ३ ॥
देवी न काऽपि वरदा विमला [सु]मेधा, सिद्धान काचन कला न कलं दिकाऽपि ।
नो वा निर्धैण्टुघटना सुघटीबभूवा—ऽऽरभ्ये तथापि मम *साहसमेव मूलम् ॥ ४ ॥
कामं भवन्तु भुवने भव वीतरागा, नोरागता तव महामुनिवन्दनीया ।
लोकोत्तराऽरुणसमानि भवन्ति किं वा, नानावैसूनि वसुराजिविराजितानि ? ॥ ५ ॥

x नवपथं स्तुतिविषयमित्यर्थः ॥

१ पापानां पूगः समूहः तल्लक्षणो माकन्दो वृक्षः, माकन्दशब्दस्याप्रवाचक-
त्वेऽपि “ विशेषशब्दा अपि क्वचित् सामान्यवाचका भवन्ती”ति न्यायमाश्रित्य
वृक्षमात्रवाचकत्वम्, अर्थः पद्मानि इत्यादिवत् । प्राकृतपक्षे प्रकारस्य यदि वत्व-
संदेहस्तदा “ अपकिलंताणं”ति प्रयोगोऽन्वेषणीयः, अत्राप्यार्षत्वसन्देहे “ अप-
माद्यं अपमाय ”मित्यादिस्तोत्रमन्वेषणीयम् । २ लोकोत्तरमित्यर्थः । * स्तुतेरिति
शेषः ॥ ३ निघण्टुनाम सङ्ग्रहः । ४ रत्नानि । ५ तेजः ।

१२२]

श्री नैन सत्य प्रकाश

[वर्ष १४]

जीवा निरञ्जन ! समीहितसिद्धभावा, भावावधूतभवभङ्गुरभूरिभावम् ।
 देवं भवन्तमवहाय निरुद्धसङ्गं, नालं ससङ्गमपरं मनसा भजन्ति ॥ ६ ॥
 भार्वा भवोऽथ तनुको मम वीरदेव !, सेवा मया सकलपापहरी तवाऽऽपे ।
 किंवाऽनुहंसमुदयङ्गतमन्धकारं, पीडावहं भवति भूवलये कदापि ॥ ७ ॥
 जातानुरागधरणीधवमाधवादि-संसेवनीयचरणं चरणं चरन्तम् ।
 आसन्नसिद्धिकमला विमलावसाया, देवं नमन्ति न परे भर्षगा भवन्तम् ? ॥ ८ ॥
 लीलविलासकिलिकिञ्चितहावभाव-बिम्बोकमन्थरगमागमचारुदेहा ।
 सम्मोहिनी धवलञ्जालमरालमत्त-मातङ्गहारिमना पिकमञ्जुकण्ठी ॥ ९ ॥
 बाढं विलोचनविकेणनसङ्गतेन, बिम्बाधरेण दरहासनिभालितेन ।
 वेणीभुजङ्गमसहायमदोद्गुरेण, मोहं परं तरुणमानसमानयन्ती ॥ १० ॥
 हारावलीकनकचम्पकचारुबद्ध-सञ्जीलकञ्चुकपयोधरभारखिन्नाः ।
 भालेऽलकालीवलनेन मनो हरन्ती, नारी मनो नयति साऽपि न ते विकारम् ॥ ११ ॥
 ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

आगारवासविरमाय समुल्लसन्तु, सावेगमागमगणं सुचिरं भणन्तु ।
 हे देव ! ते चरणकारणमन्तरेण, संसारपारमधिनाथ ! कथं लभन्ते ? ॥ १२ ॥
 सम्पन्नसिद्धिरमणीवरसङ्गमाय, निस्सङ्गमानसरसालविहङ्गमाय ।
 कामं नमो निखिलजन्तुसमीहितार्थं, सम्पूरणादरपराय परागमाय ॥ १३ ॥
 आकन्दमभ्दरमहीधरधीरभावं, संसारनीरनिधितारणनद्धनावम् ।
 वीरं भजे सजलमेघगभीररावं, लोकावलोकितमहो ! विपुलानुभावम् ॥ १४ ॥
 भावावबोधकरणं चरणाभिरामं, बाढं महोदयमयं नवमञ्जुलाम् ।
 बुद्धादरं सुगमभङ्गतरङ्गसङ्ग-^{११}मोहे महामहिमगेह ! समागमं ते ॥ १५ ॥

६ प्राप्ता । ७ सूर्योदयानन्तरं तमः किं लोकं पीडयति, अपि तु नेत्यर्थः ।
 ८ शैवाः संसारभ्रमणकारिणा वा । ९ कटाक्षः । १० आयो लाभः, अयो भाग्यं वा ।
 ११ ते तव समागममोहे, समाऽविषमश्चासावागमश्च तम्, यद् हृदये आगमनं वा ।
 तत्रागमपक्षे-भावा० पदार्थमात्रप्रकाशकम्, च० चरणसत्तत्यादिविचारसुन्दरम्, म०
 मोक्षप्रधानम्, नव० अपूर्वार्थप्राप्तिकारकम्, बु० सौगतादिभयरहितम्, सु० शोभन-
 सदृशपाठभङ्गरचनारूपतरङ्गयुक्तम् । चित्तागमनपक्षे- भा० चित्ताह्लादकारकम्,
 च० चर्यामनोहरम्, म० उदयकारकम्, न० नवा मञ्जुला आभा यस्य भामण्डला-
 न्वितत्वात्, बु० ज्ञानिनामादरो यत्र, सु० सुलभा भा पदैकदेशे पदसमुदायोप-
 चारात् प्रतिभा यस्मात्, ग० निरञ्जनमित्यर्थः ॥

अं३ ७]

श्री वीरस्तोत्रम्

[१२३]

कामं समोहमदमायसहायलोभं, हे वीर देव! कथमेकपदे निहंसि ?।
 हुं नाम नागदमनी गरलं सकण्ठ-बन्धादिरोगमखिलं किमु नो निहन्ति ? ॥ १६ ॥
 उदामधामसुरदानववासवादि-मन्दारदामपरिपूजितमादरेण ।
 पादारविन्दमघतापनिवारणाय, के के विभो ! तव नरा न चिरं महन्ति ? ॥ १७ ॥
 कङ्कल्लिपल्लवनदुन्दुभिचामराली-भामण्डलाऽऽतपनिवारणफुल्लपुञ्जम् ।
 सिंहासनं च वरभेरीवाभिरामं, नूनं मनो रमयते जिन ! ते समाजे ॥ १८ ॥
 लोके न के हनिहरादिसुरा अनेके, जानामि सङ्गतगिरं हितदं भवन्तम् ।
 किं नाऽवलोकयसि दीनमिमं भजन्तं, चिन्ताभरं किमपरं हर मे दयालो ! ॥ १९ ॥
 आखण्डलामरनराधिपवासुदेव-सम्पल्लतागहनपल्लवने पयोद ! ।
 चामीकरच्छवितनो ! मम वीरदेव !, संवेगसङ्गममसङ्गम ! मे विधेहि ॥ २० ॥
 बाढं पराभवकरं चिरकालरूढं, गूढं ममाऽमम ! पुराभवमन्तरायम् ।
 दूरं निराकुरु गुरो ! करुणानिवास !, किं नो फलाय^{१२}सुरसालमरालसेवा ? ॥ २१ ॥
 के के नरा न कलयन्ति कलाविलासं, भिन्दन्ति दन्तिनिवहं किमु नो सहेलम् ?।
 जानन्ति सूरविसरा बलवन्तमन्त-रङ्गारिभङ्ग^{१३}चणमङ्ग ! भवन्तमेव ॥ २२ ॥
 कल्लोलोलनविलोलतिमिङ्गलाली-सङ्घट्टभीममपि ते तव नामतोऽमी ।
 गम्भीरतादुरवगाहजलावगाह-खिन्ना नरा लघुतरं जलधि तरन्ति ॥ २३ ॥
 कण्ठीरवोरगमहोदरवारणाजी-राजीसमुत्थदरदारगबद्धकञ्चम् ।
 वीरं सुराजनरराजसमाजपूजा-सम्भारभाजनमुरीकरवाणि चित्ते ॥ २४ ॥
 केलीरसो न हि न सा रमणीरिरंसा, भूमण्डलं न च न वा कनकं समीहे ।
 नो नाकसम्पदमथो नर सम्पदं वा, हे देव ! देहि मम ते सविधे निवासम् ॥ २५ ॥

॥ मालिनी ॥

विरम विरम कामाऽऽगामिलाभाय ग्रामा, अलभिह नहि रामा तानमानाभिरामाः ।

^{१४}गुणिगणगणिनाऽमा सिद्धिसंसिद्धिधामा, जयति परमधामा पारगो वीरनामा ॥२६॥

॥ हरिणी ॥

चरणकरणोपेताचारं गमावलीसङ्गमं, कुनयघटनाचिन्तापङ्केरुहालीघनागमम् ।

सदयजनताचिन्तानीतोपकारसुरागमं, विदितमहिमालोकालोकं महामि तवागमम् ॥२७॥

१२ सुरसालाः कल्पवृक्षास्तेषु मरालो महान् । १३ वृक्षम् ॥

१४ गुणिनां गणो घट्ट दत्तावृक्षेन गणिना गणधरेण जना सार्वम् ॥

॥ શિખરિણી ॥

વિગાહન્તે જીવો અવનિજરુતેજોડનિલગતિં, લમન્તે કીટાલીનરસુરમ્બં વાસવપદમ્ ।
સદ્દન્તે હી ! પીઠાં નરકકુહરે કેડપિ તદહં, સમીહે સંસારાવસરવિરમં દેહિ વિતનો ! ॥૨૮॥

॥ મન્દાક્રાન્તા ॥

જાને ચિન્તામણિ-સુરમ્બી-કામકુમ્ભાડમરાગા, જાયન્તેડમી સતતવરગા દેવ ! તે સેવનેન ।
एतावन्तं खलु तव पुरो नाथ ! नाथेऽनुबन्धं, भूया भूयोऽगणितमहिमो चित्तचारी चिरं मे ॥२९॥

॥ શાર્દૂલવિક્રોઢિતમ્ ॥

साहिश्रीमदकठवरेण विदधे यस्योचति भूयसी, स श्रीहीरगुरुः सुधर्मपदवीं विभ्रत्तपस्तद्गुणे ।
श्रीमन्मेहमुनीशितुस्तनुधिया शिष्याणुना निर्मितं, ^{१५}सैद्वार्थैः समसंस्कृतस्तवमिमं श्रुत्वा प्रसत्ति
दधौ ॥ ३० ॥

॥ इति श्रीमहावीरजिनस्तोत्रम् ॥

॥ पण्डितश्रीकल्याणकुशलगणिभिः कृतम् ॥ ॥ गणितयाकुशलपठनार्थम् ॥

આં સ્તોત્ર છાશ્વિના શ્રીસુકિર્તિવલ્લભ મહારાજના જ્ઞાનભંડારની પ્રતિ નં. ૧૦૪ અને પ્રતિ નં. ૧૦૫ ઉપરથી ઉતારીને અહીં આપવામાં આવ્યું છે.

સિદ્ધરસ અને રસકૂપ

(લે. પ્રો. હીરાલાલ ર કાપડયા એમ. એ.)

ધનની લોહપતા—મનુષ્યોના સામાન્ય રીતે બે વર્ગો પાડી શકાય: (૧) જોગી અને (૨) જોગી અર્થાત (૧) સંસારી અને (૨) સંયાન્સી. જોને દુનિયાદારીના વહેવારો સાચવવાના છે એવા સંસારીને ડગલે ને પગલે પૈસાની જરૂર પડે છે. કેટલાક સંસારીઓની ધનની લાક્ષણિકતા એટલી અધી તીવ્ર હોય છે કે એ ગમે તેવા ઉપાયો અજમાવીને પણ પૈસા મેળવે છે. એને મન તો પૈસા એ જ પરમેશ્વર છે. આવા કોઈ લોભી સંસારીને કોઈ કહે કે હું લોભાનું સોનું અનાવવાની વિદ્યા જાણું છું તો એ રાજ રાજ થઈ જાય. કેટલાક કહેવાતા જોગીઓ તેમજ જોગબ્રહ્મ સંન્યાસીઓ પાસે આવી વિદ્યા કે સિદ્ધરસ હોવાનું મનાય છે.

સિદ્ધરસ—સોમસુન્દરસુરિના શિષ્ય જિનમંડને વિ. સં. ૧૪૯૮માં પૃષ્ઠ કરેલા ૧ શ્રાદ્ધશુભવિવરણ (પત્ર પચા-૬ અ) માં ૨૨૬ શેઠની કથા આવે છે. એમાં કહ્યું છે કે, એક દહાડો કોઈ એક કાપડી (કાપડિક) કલ્પ પ્રમાણે ' રૈવત ' (ગિરનાર) ગિરિ ઉપરથી તૂંબડીમાં સિદ્ધરસ લઈ આવ્યો. માર્ગમાં ' કંકૂતુંબડી ' એવી અશરીરી વાણી સિદ્ધરસમાંથી

૨૫ વીરસ્ય ॥

૧ કતાએ આનું નામ શ્રાદ્ધશુભવિવરણ પ્રમાણે રાખ્યું છે.

૨ આ શેઠને કૃષ્ણચિત્રકુંડલિકા અને સુવર્ણસિદ્ધિ મળે છે, એમ આ કથામાં ઉલ્લેખ છે.

અંક ૭]

સિદ્ધરસ અને રસકૂપ

[૧૨૫

સાંભળી એ ખીધાં, એણે વલ્લભીની નજીકમાં આવેલા એક વણિકને ઘેર એ તુંબડી મૂકી અને પોતે સોમનાથની જાત્રાએ ગયો. કોઈ પર્વ આવતાં ચૂલા ઉપર તાવી (તાપિકા) મૂકતાં તુંબડીના કાણામાંથી રસતું બિન્દુ એના ઉપર પડ્યું અને એ સોનાની ખની ગાંધ. એ ઉપરથી આ સિદ્ધરસ છે એમ જાણી એ રંક શેઠે તુંબડી તેમજ ધરની ખીજી ઉત્તમ વસ્તુ લઈ લીધી અને પછી પોતાના ઘરને આગ લગાડી અન્યત્ર જઈને એ રહ્યો.

મેરુતુંગસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૬૧માં પ્રખ્યાત યજ્ઞનામસ્ત્રિ નામની કૃતિ રચી છે. એમાં (પૃ. ૧૦ ૮, સિંઘી જેન પ્રન્યમાળા) પણ રંક શેઠની કથા છે કે જેના આધારે ઉપર્યુકત કથા યોગ્ય રીતે એમ લાગે છે. રંકતું ખરું નામ કાકુ છે. એના નાના ભાઈ પાતાકેનો ઠપકા સહન નહિ થવાથી એ એક વેળા ઘર છોડી 'વલભી' ગયો. અને ત્યાં ધાસની જૂંપડીમાં રહેવા લાગ્યો.

એક દિવસ કોઈ કાપડી કલ્પપુસ્તકના આધારે 'રૈવતક' પર્વત પરથી તુંબડીમાં સિદ્ધરસ લઈને આવતા હતા, રસ્તામાં 'કાકુતુંબડી' એવી અશરીરી વાણી સિદ્ધરસમાંથી નીકળતી સાંભળી એ ખીધાં અને રંકને ગરીબ જાણી એને ત્યાં એ રસ સહિત તુંબડી મૂકી સોમેશ્વરની યાત્રાએ ગયો.

એક વાર કોઈ પર્વ આવતાં ચૂલા ઉપર રંકે તાવડી મૂકી. તુંબડીના કાણામાંથી રસતું બિન્દુ પડતાં એ સોનાની ઘંઘ ગાંધ. એ જોઈ એણે તુંબડી તેમજ ધરનું સર્વસ્વ લીધાં અને પછી ઘરને આગ લગાડી અન્યત્ર જઈને રહ્યો.

'કલિકાલસર્વજ' હેમચન્દ્રસૂરિએ યોગરાસ્ટ્ર (પ્ર. ૧૨. શ્લો. ૧૨. ૧) માં સિદ્ધરસનો અને એ દ્વારા લોહાનું સોતું બનું છે એ બાબતનો નિર્દેશ કર્યો છે. 'સિદ્ધરસ' વિષે આ કરતાં પ્રાચીન ઉલ્લેખો ક્યાં ક્યાં છે ?

રસકૂપ અને એનો કલ્પ—અજિતપ્રભસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૮૪માં સસ્કૃતમાં કાર્તિકેનાથચરિત્ર રચ્યું છે. એના છઠ્ઠા પ્રસ્તાવમાં પાંચમા વ્રતને અંગે સુલસની કથા નીચે મુજબ અપાઈ છે.

એક વેળા સુલસ એક પરિત્રાજકને મળ્યો. અને પૈસાદાર થવાની પોતાની ઇચ્છા એણે એને જણાવી. એ ઉપરથી એ પરિત્રાજકે એને કહ્યું: મારી પાસે રસકૂપનો કલ્પ છે. એના એક બિન્દુ વડે લોહાની અનેક કોટિઓ વીંધાય છે. તેથી તું એની સામથી તૈયાર કર. સૌથી પ્રથમ તે ભેંસનું એક મોટું લાંબુ પૂછડું લાવ.

સુલસ એ લઈ આવ્યો એટલે પરિત્રાજકે એને છ મહિના સુધી તેલમાં રાખી મૂક્યું. પછી એણે એક હાથમાં રસકૂપનો કલ્પનું પુસ્તક રાખ્યું, અને બીજા હાથમાં પેલું પૂછડું અને એ રજળુ (દોરડાં) રાખ્યાં, એણે સુલસના માથા ઉપર એ તુંબડાં, એક માંચી, પૂજની છાંયડી અને અગ્નિશિયકા રાખ્યાં. પછી સુલસને લઈને પેલો પરિત્રાજક પર્વતની શુક્ર પાસે આવ્યો. ત્યાં દરવાજે સ્થાપન કરેલી યજ્ઞની પ્રતિમાની એણે પૂજ કરી. પછીથી એ અને સુલસ શુક્રમાં પેઠા. આ તરફ સુલસ જે કોઈ ભૂત, વેતાલ, રાક્ષસ આવતા તેની સન્મુખ નિર્ભયપણે બળિ નાખ્યાં.

૧. 'શ્રવતે સુવર્ણમાદં સિદ્ધરસસ્ય સ્પર્શતો યથા લોહમ્ ।

અસ્મદ્યાનાદાત્મા પરમાત્મત્વં તથાઽઽપ્નોતિ ॥ ૧૨ ॥'

ભેંસના પેલા પૂંછડાના દીવા વડે દેખાતા માર્ગે થઇને શુક્રામાં એ યોજન સુધી બંને જલ્મુ ગયા એટલે રસકૂપ નજરે પડ્યો, એ રસકૂપ ચાર હાથ લાંબો અને ચાર હાથ પહોળો ચોખડો હતો. એને જોઇને બંને જલ્મુ રાજી રાજી યજ્ઞ ગયા.

માઝી તૈયાર કરી અને એને એ દોરડા વડે બાંધીને પરિવ્રાજકે સુલસને કહ્યું કે આ માઝી ઉપર બેસી તું કૂવામાં ઊતર. સુલસ એ તુંબડાં લઇને માઝી ઉપર બેઠો. ધીરે ધીરે ઊતરતાં એ રસકૂપને તળિયે પહોંચ્યો. નવકાર મંત્ર બોલીને એ રસ લેવા જતો હતો ત્યાં તો એણે અવાજ સાંભળ્યો કે હે ભદ્ર ! આ કુષ્ઠિ નામનો રસ છે. એને તું હાથ વડે અડકીશ નહિ, નહિ તો આ રસ તારા શરીરને લાગતાં તારે નાશ થશે. તું સાધર્મિક છે એટલે હું તને મદદ કરું છું. લાવ, હું તને બંને તુંબડાં રસ વડે ભરી આપું. મને આ જ પરિવ્રાજકે કૂવામાં ઊતારી મારી પાસેથી તુંબડી પડાવી લઇ અહીં નાખી દીધો છે. તારી પશુ એએ જ દશા કરશે.

સુલસે તુંબડાં માઝીની નીચે બાંધ્યાં અને દોરડું હલાવ્યું. આથી પરિવ્રાજકે એને કૂવાના ઉપલા કાંઠા સુધી ખેંચ્યો. અને એની પાસે તુંબડાં માગ્યાં. સુલસે કહ્યું: એ મે માઝીની નીચે બાંધ્યાં છે. પરિવ્રાજકે વારંવાર એ માગ્યાં પણ સુલસે એને આપ્યાં નહિ પણ કૂવામાં નાંખ્યાં. આથી પરિવ્રાજકે એને કૂવામાં છોડી દઇ ચાલતો થયો.

સુલસ મેખલા ઉપર પડ્યો, પશુ રસની અંદર ન પડ્યો. મોટેથી 'નવકાર' મંત્ર બોલી એ અનસન ગ્રહણ કરવા જતો હતો, ત્યાં તો કૂવામાં રહેલા પેલા માણસે એને શક્યો અને કહ્યું કે કોઇક રસ્તેથી અહીં ગોધા (ઘો) રસ પીવા આવે છે. એ આવે ત્યારે તું એતું પૂંછડું પકડીને કૂવાની બહાર નીકળી જાજે. અત્યારે હું અહીં મરવાની અર્થી પર છું માટે મને તું આરાધના કરાવ.

સુલસે તેમ કહ્યું. થોડી વારમાં પેલો શ્રાવક મરી ગયો. ૧ એનામાં થોડી વારે એક ગોધા રસ પીવા આવી. એતું પૂંછડું પકડી સુલસ કૂવામાંથી બહાર નીકળી ગયો.

૯ આ ઉપરથી નીચે સુજાની બાબતો તારવી શકાય છે.

(૧) રસકૂપ વિષે માહિતી આપનાર કોઇ પુસ્તક હોવું જોઈએ.

(૨) રસકૂપનો રસ શરીરને લાગે તો એથી જન જન એમ કહેવાય છે.

(૩) રસકૂપના રસતું નામ 'કુષ્ઠિ' છે અને એ રસ ગોધા પીએ છે.

સુવર્ણસિદ્ધિ—આ શાંતનાથ ચરિત્રના છઠ્ઠા પ્રસ્તાવમાં સુપાત્ર દાનનો પ્રભાવ દર્શાવતી વ્યાઘ નામના ખેડૂતની કથા છે. એ ખેડૂતને પણ કોઇ એક યોગી ઉપયુક્ત રસકૂપમાં ઉતારે છે. પછી એ વ્યાઘને કોઈ એ રસકૂપમાં પડેલો મનુષ્ય તુંબડું રસ વડે ભરી આપે છે. એ આ આપી દેતો નથી તો એને અન્ય રીતે છોટરીશ, એવા વિચારથી યોગી એને બહાર કાઢે છે. પછી યોગી એને કહે છે કે લોહાને આ રસ વડે સીંચી એને અગ્નિમાં તપાવવાથી લોહાનું સોતું થાય છે. આ યોગી એને છોટરે છે, પણ આગળ જતાં એ જ યોગી રસતું તુંબડું લાવી એને સુવર્ણ બનાવીને આપે છે. આમ આ કથામાં કહ્યું છે.

૧ આ સુલસને આગળ જતાં નાગની કૈશ્વમાતું રતન મળે છે. એને ધાતુવાદીઓ સાથે મેળાપ થાય છે. એ એક દિવસે ઊંઘી જાય છે ત્યારે ધાતુવાદીઓ એતું આ રતન લઇ લે છે, અને એની જગ્યાએ પત્થર બાંધી દે છે.

રસ કૃપિકાની પ્રાર્પિત— ન દિરત્નગણિના શિષ્ય અને લોજપ્રખ્યનાકર્તા રત્નમંદિર-ગણિએ ઉપદેશતરંગિણી રચી છે. એની એક હાથપોથી વિ. સં. ૧૫૧૯માં લખાયેલી મળે છે. આ પુસ્તકમાં પત્ર ૧૧૯માં જે નીચે મુજબનું પદ્ય છે તે રસકૃપિકા ક્યા હોય તેનો નિર્દેશ કરે છે.

“ પદે પદે નિધાનાનિ યોજને રસકૃપિકા ।

માગ્યહીના ન પર્યન્તિ વહુરત્ના વસુન્ધરા ॥ ”

કહેવાની મતલબ એ છે કે પગલે પગલે નિધાનો છે અને યોજને યોજને રસકૃપિકા છે. આભાગીને એ દેખાતાં નથી. પૃથ્વી અનેક રત્નોવાળી છે.

રત્નમંડનગણિએ ક્ષુદ્રતસાગર નામનું કાવ્ય રચ્યું છે. આ ક્ષુદ્રતસાગરનું નામ આપી એનો કાવ્ય તરીકે નિર્દેશ ઉપદેશતરંગિણી (પત્ર ૧૨૦) માં કરાયો છે. આ ક્ષુદ્રતસાગરમાં પૈથડનું (પૃથ્વીધરનું) ચરિત્ર આલેખાયું છે. એમાં એના ત્રીજા તરંગમાં પૈથડની ભાગ્યપરીક્ષાના અધિકારમાં નીચે મુજબના ૧૦૪મા પદ્યમાં દુષપ્રાપ્ય વસ્તુઓનો ઉલ્લેખ છે:

“ દુષપ્રાપા નૃપ ! કૃષ્ણચિત્રકલતા-સ્પર્શોપલ-સ્વર્ગસદ્—

રત્ન-સ્વર્ગનૃ-કુત્રિકાપળ-મરુકુમ્ભા ગિરાં મૂરહઃ ।

ધેનુઃ કામધુગમ્બુકાન્ત-યુગલી મુક્તાફલામ્મસ્તર—

વ્યાધામધ્વનિ-વેધકારિ રસયુગ્ દિવ્યત્રિરેલાદયઃ ॥ ૧૦૪ ॥ ”

આનો અર્થ એ છે કે હે રાજા ! કૃષ્ણ ૧ ચિત્રાવલી, પારસમણિ, સુરમણિ, સુવર્ણ-પુરુષ, કુત્રિકાપણ, દેવકુંભ, કદમ્બવૃક્ષ, કામધેનુ, જલાકર્તા, ૩ મોતીની જોડી, ૪ અંભરતર વજ્રધ્વનિ, ૫ વેધિકારી રસ અને ૬ દિવ્ય રેખાત્રયી ઇત્યાદિ દુષપ્રાપ્ય છે.

આ દુષપ્રાપ્ય ૭ વસ્તુઓમાં જે વેધકારી રસનો ઉલ્લેખ છે તે નોંધપાત્ર છે, એટલું સચ્ચતી આ લેખ પૂર્ણ કરું છું.

ગોપીપુરા, સુરત. તા. ૧૫-૧૨-૪૮

૧ ક્ષુદ્રતસાગર (તરંગ ૩) માં ચિત્રાવલીની પરીક્ષા કરાઈ છે. એ જ હોય તો સામે પ્રવાહે તરી શકે. રાજાએ ચિત્રાવલીનો તંતુનદીના પ્રવાહમાં ચૂક્યો તો એ સામે પ્રવાહે ચાલ્યો અને સર્પ થઈ ગયો. એને તારુ લોક પકડી શક્યા નહિ ત્યારે રાજાએ ‘ રક્ષિણિત ’ મણિથી જડેલ અંગદ એક સુતારને આપ્યું. એ એની પાસે ગયો એટલે એ સાપ અદૃશ્ય થયો.

૨ આની સમજણ માટે જુઓ મારું પુસ્તક નામે આગમોતું દિગ્દર્શન (પૃ. ૨૩૫)

૩ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા તરફથી વિ. સં. ૧૯૮૬માં ક્ષુદ્રતસાગરનું ભાષાન્તર ક્ષુદ્રતસાગર યાને માંડવગઠનો મહાન મંત્રીધર એ નામથી જે પ્રસિદ્ધ થયું છે તેના ૪૯મા પૃષ્ઠમાં આને બદલે ‘ મોતીનું સ્ત્રીપુરુષયુગલ ’ એવો અર્થ અપાયો છે.

૪ આનો અર્થ ઉપયુક્ત ભાષાન્તર (પૃ. ૪૯) ના ટિપ્પણમાં ‘ પાણીમાં તારે લેવું રત્ન ’ એમ કરાયો છે.

૫ આને માટે ઉપયુક્ત ભાષાન્તર (પૃ. ૪૯) માં ‘ રસવેધ ’ એમ કૌંસમાં નિર્દેશ છે.

૬ ‘ દેવતાઈ (દક્ષિણાવર્ત) ’ શબ્દ એવો અર્થ આ ભાષાન્તર (પૃ. ૪૯) માં કરાયો છે,

૭ ‘ દક્ષિણાવર્ત ’ શબ્દ પણ દુષપ્રાપ્ય ગણાય છે.

પરમધ્યેય શ્રી નવપદ્મ

લેખક—પૂજ્ય આચાર્યમહારાજ શ્રી વિજયજીખૂસરીધરજી

આ સંસારચક્રમાં આત્માનું નિજસ્વરૂપ, જે સ્વભાવતઃ સંપૂર્ણ છે, તેને પરિણામતઃ સંપૂર્ણ કરવા માટે સંપૂર્ણ થયેલ આત્મસ્વરૂપોનું ધ્યાન કરવું પ્રત્યેક અર્થિજનને આવશ્યક છે. ધ્યાતાને ધ્યેયસ્વરૂપમાં મૂકી દેવા માટે ધ્યાન કેટલું સમર્થ સાધન છે તે લોકમાં કથિણજીમરના દર્શાવથી પ્રસિદ્ધ છે. એ કહેવાની જરૂર નથી કે સૌ પ્રથમ ધ્યેય સુંદર જોઈએ, પશ્ચાત્ ધ્યાતા અને ધ્યાન પણ સુંદર જ જોઈએ. જેવો ધ્યાન, ધ્યાતા, ધ્યેયનો યોગ હોય છે તેવું તેનું ફળ-પરિણામ હોય છે.

શ્રી સિદ્ધચક્રજી એકમાં એક ધ્યેય સ્વરૂપોનો સમૂહ છે. કોઈ પણ સુંદર પરિપૂર્ણ ધ્યેય એનાથી બહાર નથી, અને અપરિપૂર્ણને એમાં સ્થાન નથી, માટે જ એનું નામ સિદ્ધચક્ર છે તે યથાર્થ છે. આવા ધ્યેય સ્વરૂપો નવ હોવાથી તે શ્રી નવપદ્મ કહેવાય છે. અન્ય દર્શનો કોઈ સગુણ અથવા ગુણી ઉપાસનાને, તો કોઈ નિર્ગુણ અથવા ગુણ ઉપાસનાને જ કેવળ પકડી બેઠાં છે, તે સિદ્ધાંતો એક એક બાબતને જ માનવા રૂપ છે, જ્યારે શ્રી જૈન દર્શને શ્રી નવપદ્મમાં ગુણી અને ગુણ ઉભય ઉપાસનાને બતાવીને સિદ્ધાંતો એ બાબત આપણી સમક્ષ મૂકી છે. આથી જૈન દર્શન એ જ એક એવું દર્શન છે કે જે સર્વોચ્ચસુંદરપણાને ધારણ કરી જગતને મોક્ષનો સાચો રાહ બતાવવાનો મહાન ઉપકાર કરી શકે છે.

આ શ્રી નવપદ્મમાં પ્રથમ પદે અરિહંત, દ્વિતીય પદે સિદ્ધ, તૃતીય પદે આચાર્ય, ચોથે પદે ઉપાધ્યાય, પાંચમે પદે મુનિ, છઠ્ઠે પદે દર્શન, સાતમે પદે જ્ઞાન, આઠમે પદે આરિત્ર અને નવમે પદે તપ છે. અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ આ પાંચ ગુણીપદો છે; અને દર્શન, જ્ઞાન, આરિત્ર, તપ આ ચાર ગુણ્યપદો છે. આ પદ-ભક્તિ, ખાલી વ્યક્તિ દષ્ટરાગના કે જડપૂળના દોષને નિવારે છે. જેને કેવલ વેપપૂળના કે નિરાકાર ગુણ્યપૂળના એકાન્ત વ્યવહાર નિશ્ચયના દુરામ્હ ખાડામાં ન પડવું હોય કિન્તુ ઉભયને યથાયોગ્ય ન્યાય આપી સિદ્ધિસાધના શિખર ઉપર આરૂઢ બવું હોય તેણે આ શ્રી નવપદ્મનું જ સાધેલું ધ્યાન કરવું રહ્યું.

શ્રી નવપદ્મમાં અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ આ પાંચ પદો તો પરમેષ્ટી વાચક છે. તેમાં પ્રથમ બે પદો દેવતત્ત્વસ્વરૂપી છે, ઉત્તર ત્રણ પદો ગુરુતત્ત્વસ્વરૂપી છે. આ સિવાય શેષ ચાર પદો વસ્તુસહાવો ધર્મો લક્ષણે કરીને આત્મસ્વભાવ લક્ષણે ધર્મતત્ત્વ સ્વરૂપી છે, કે જે રત્નત્રયી વાચક છે. આમ, શ્રી નવપદ્મ તત્ત્વત્રયી તથા રત્નત્રયીમય હોઈ સમગ્ર શ્રી જૈન શાસનનો સાર છે એમાં તલમાત્ર શંકાને સ્થાન નથી.

શ્રી નવપદ્મનો ક્રમ પણ ખૂબ વિચારણીય છે. માર્ગના સ્થાપક તરીકે અબ્દલ ઉપકારી શ્રી અરિહંત મહારાજ છે, તે તેમનું પ્રથમ પદે રહેલું સ્થાન બતાવવાને સમર્થ છે. બીજા પદે સિદ્ધ ભગવાન સ્વયં અષ્ટકમં રહિત થઈને આ જ મોક્ષ માર્ગની સમુચિત આરાધનાના ફલને સાક્ષાત્ બતાવી રહ્યા છે. ત્રીજા પદે આચાર્ય મહારાજ શ્રી અરિહંત ભગવાનના પ્રતિનિધિરૂપે ભગવાનના પ્રકાશલા માર્ગનો પાલનપૂર્વક પ્રચાર કરવાનો સુખ્ય ગુણ્ય ધરાવે છે. ચતુર્થ પદે ઉપાધ્યાય મહારાજ વિનય ગ્રહણ કરાવે છે. સાધક આત્માએને સાધનામાં

અંક ૭]

પરમધ્યેય શ્રી નવપદ્મ

[૧૨૯

સહાય કરવાના ખાસ ગુણથી સાધુસુનિરાજ પાંચમે પદે બિરાજમાન છે. આ ત્રણમાં આચાર્ય મરહના રાજ તુલ્ય છે, ઉપાધ્યાય દીવાનસ્વરૂપ છે, સાધુ સુભટ તુલ્ય છે. છઠ્ઠે દર્શનપદ આત્માનો તત્ત્વરહિય ગુણ છે, તેના અભાવે જ્ઞાન તે જ્ઞાન નથી, ચારિત્ર તે ચારિત્ર નથી, તપ તે તપ પણ નથી, જેથી આત્મશુદ્ધિમાં પણ એને પ્રથમ નંબર મળેલો છે. તેનાથી નિશ્ચય-શ્રદ્ધાબળ જાગે છે. સાતમે પદે જ્ઞાનગુણ પ્રકાશધર્મિ છે. સમ્યગ્જ્ઞાનનું ફળ ચારિત્ર છે, એટલે તેનું સ્થાન આઠમું છે. ચારિત્ર ગુણથી આત્માને મલિન કરનારા દોષોનો પ્રતિરોધ કરાય છે. તપ એ ચારિત્રનો પ્રાણ છે, તેનાથી દોષમાત્રનો નાશ થાય છે, તે પણ આત્માનો સ્વભાવ છે, જેથી તે નવમા પદે સ્થાન પામેલ છે.

ધ્યેય જીવ્યામાં જીવ્યુ સંપૂર્ણ હોવું જોઈએ. અરિહંતાદિક પદોનું સ્વરૂપ હવે આપણે વિચારીએ. તે વિચારતાં આપણને નિશ્ચિત થાય છે કે વિશ્વભરમાં તેનાથી અન્ય કોઈ પણ વધારે ઉચ્ચ કે સંપૂર્ણ છે જ નહિ.

ભાવદયાન્દી પરાકાષ્ટાને પામેલી 'સવિ છવ કુંડુ શાસનરક્ષી' આ પુણ્યભાવનાને સેવી તેને સદ્ગત બનાવવા માટે પૂર્ણ આત્મવૈર્ય ફેરવી જેઓએ 'તીર્થંકર' નામકર્મ જેવી પ્રકૃષ્ટ પુણ્ય પ્રકૃતિ ઉપાજન કરી છે તથા તેના બળે જેઓ નિયમ રાજકુલમાં જન્મી ચારિત્ર પ્રદક્ષ્ય કરી ધાર્મિકોને ધુનાવી સર્વજ સર્વદર્શી થઈ સર્વાતિશયસંપન્નપણે દેવકૃત સમવસરચુમાં બિરાજ તીર્થંકર નામકર્મના ઉદ્દેશ કરી યજ્ઞાર્થ દેશના આપી મોક્ષમાર્ગને પ્રકાશ કરે છે, અને તેમ કરીને જેઓ શ્રી ચતુર્વિધ સંધની યાને શ્રી ધર્મતીર્થની સ્થાપના કરે છે, તે અરિહંત વીતરાગ પરમાત્મા કહેવાય છે. એ કહેવાની જરૂર નથી કે આ પરમાત્માઓ સ્વભાવથી જ પરાપકારિતાના જ એક વ્યસનાદિરૂપ ગુણોને ધારણ કરનારા હોવાથી સર્વલોકમાં ઉતમ તરીકે માત્ર તેઓ જ ગણાય છે. ૧

પુદ્ગલ રમણતા રૂપ અહિરતમભાવનો ત્યાગ કરી સ્વભાવ રમણતા રૂપ અંતરાત્મભાવને બહુ સકલ કર્મ રહિત પરમાત્મા સ્વરૂપને વરેલા સિદ્ધ ભગવંતો કહેવાય છે. જિન, અજિનાદિ કોઈ પણ ભેદે સિદ્ધ થનારા અષ્ટ કર્મોના ક્ષય કરી જન્માદિકલેશ રહિત અક્ષયસ્થિતિ યુક્ત સદાનન્દી સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, તેની મનાઈ નથી, કિન્તુ તે સર્વ શ્રી જિન માર્ગને ફસાંને જ સિદ્ધિપદને વરે છે, એ હકીકત કોઈનાથી ઈન્કાર કરાય તેવી નથી. સિદ્ધ થવું એટલે નથી તો અભાવ રૂપ થવું કિંવા નથી તો જડ પાપાણુ કલ્પ થવું, પરંતુ કર્મ વિકારથી યુક્ત બની અનન્ત જ્ઞાનાદિ ગુણમય આત્માનું સહજ આનંદી અમૂર્ત સ્વરૂપ પ્રકટ કરવું તે છે. ૨

કાર્યસદૃશ કારણુ ભાવે કરી વીતરાગ થવા માટે ભવથી વૈરાગ્ય પામી જેઓ બાહ્ય કુટુંબ, કંચન, કામિની આદિ સંગ માત્રનો ત્યાગ કરે છે અને ઉતમ ગુરુકુલ વાસ સેવી મુનિ છવન ઉજ્જવલ બનાવી વિનય આચાર શ્રુત સંપત્ત આદિ વિશેષ યોગ્યતાઓ પામી જૈન શાસનમાં સુસ્મમાન સૂરિપદને વિધિપૂર્વકે પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી બને છે તથા તે પામીને જેઓ જૈનશાસનને દીપાવે છે-પ્રભાવના કરે છે તેઓ આચાર્ય કહેવાય છે. આવા ઉત્તમ પુરુષો પ્રભુશાસનના નેતા હોય છે, ધર્મના ધોરી હોય છે. તેમની જવાબદારીઓ મહાન હોય છે. ૩

૧૩૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

ઉપાધ્યાયો પણ એ જ રીતે સંસાર ત્યાગી હોઇ મરછની સર્વ ચિંતા કરવાના અને શિષ્યોને વિનય, સૂત્ર આદિ ગ્રહણ કરાવવાદિકેના વિશેષ ગુણોના બળે જૈનશાસનમાં આચાર્યથી ખીજે નંબરે ઉપાધ્યાય જેવું ગૌરવવંતું પદ ધારણ કરનારા ઉપાધ્યાય, પાઠક અથવા વાચકવર્ગે કહેવાય છે. ૪

આચાર્ય, ઉપાધ્યાયની નિશ્ચામાં જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યથી ચારિત્ર ગ્રહણ કરી જ્ઞાનાદિ રત્નત્રયીતું સમ્યગ્પણે સ્વયં પાલન કરનારા અને પાલન કરવાના અભિલાષી આત્માઓને સહાયક થનારા ક્ષમા શાંત્યાદિ ગુણગુણવિભૂષિત મુનિમતંગળે કહેવાય છે. ૫

દર્શન મોહનીયાદિ કર્મેના ઉપશમ, ક્ષયોપશમ આદિ થતાં તત્ત્વરુચિ-શ્રદ્ધા ગુણ પ્રગટવા રૂપ આત્મપરિણામ નિસર્ગાદિ અનેક બેદથી દર્શન નામે કહેવાય છે. ૬

જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમાદિ બાવે જીવ અજીવાદિ પદાર્થોની યથાવસ્થિત બળ્યુકારી વિરતિગુણને લાવનારી જે આત્માને પરિણુમે છે તે શ્રી મતિજ્ઞાનાદિ બેદથી જ્ઞાન ગુણ કહેવાય છે. ૭

ચારિત્રમોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમાદિ બળે પરિણુમતો, આશ્રય દોષ નિવારક અને સંવર-ગુણાધાયક સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનમૂલક સામાયિકાદિ બેદ યુક્ત આત્માનો ચારિત્રગુણ હોય છે. ૮

વીર્યાન્તરાયાદિ કર્મેના ક્ષયોપશમાદિ થતાં આનાહારી સ્વભાવને સ્થાપન કરનાર આહારાદિ મૂરછાના ત્યાગરૂપ ગુણને અનશનાદિ બાહ્યાભ્યંતર તપ કહેવાય છે.

અબ્યાસી સાધકને બરાબર માફક આવી જાય તેવી આ શ્રી નવપદઆરાધનની વિધિ છે. પ્રતિવર્ષે ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસમાં ઝોળીના નવ દિવસો આવે છે. તેના પ્રતિદિવસે આયંબીલનો તપ કરી અરિહંતાદિ પદોનું ધ્યાન કરવું. યદ્યપિ આ ધ્યેય પદોના ગુણુ-પર્યાયોનો પાર પમાય તેમ નથી, તદ્યાપિ સાધક ગુરુચાર્મ ન જાય તે માટે પ્રથમ દિવસે અરિહંતના અષ્ટમહાપ્રાતિહાર્યાદિકે પાર ગુણો લક્ષમાં લઈ શ્વેતવર્ણુ ધ્યાન ઉપાસના કરવી. ખીજે દિવસે સિદ્ધના અનંતજ્ઞાનાદિ અષ્ટ ગુણો લક્ષમાં લઈ રકત વર્ણુ ધ્યાન ઉપાસના કરવી. ત્રીજે દિવસે આચાર્યના પાંચ મન્દિર સંવરાદિ તથા પ્રતિરૂપાદિ અનેક પ્રકારે થતા જત્રીસ ગુણો લક્ષમાં લઈ પીત-પીળા વર્ણુ ધ્યાન ઉપાસના કરવી. ચોથે દિવસે ઉપાધ્યાયના અગિયાર અંગ તથા ચૌદ પૂર્વાના સ્વાધ્યાયાદિ પચીસ ગુણોના લક્ષ્યે કરી નીલ વર્ણુ ધ્યાન ઉપાસના કરવી. પાંચમે દિવસે સાધુના છ વ્રત તથા ધટ્ટકાય સંયમાદિ સત્તાવીસ ગુણો લક્ષમાં રાખી સ્યામ વર્ણુ ધ્યાન ઉપાસના કરવી. છઠ્ઠે દિવસે દર્શનના ચાર સદ્ગુણાદિ સડસડ પ્રકારે લક્ષમાં રાખી શ્વેત વર્ણુ ધ્યાન ઉપાસનાદિ કરવી. સાતમે દિવસે જ્ઞાનના અવ્યવહારાદિ એકાવન બેદોને અનુસરી શ્વેત વર્ણુ ધ્યાન ઉપાસના કરવી. આઠમે દિવસે ચારિત્રના મૂલ ગુણ ઉત્તરગુણરૂપ ચરણુ સિત્તરી આદિ સિત્તર પ્રકારોને અનુલક્ષી શ્વેત વર્ણુ ધ્યાન ઉપાસના કરવી. નવમે દિવસે તપના ચાવતકથિત તથા ઇત્વર અનશનાદિ બાહ્યાભ્યંતર પચાસ બેદો લક્ષમાં લઈ શ્વેત વર્ણુ ધ્યાન ઉપાસના કરવી. ધ્યાન એટલે બ્રહ્મચર્ય પૂર્વક તે તે પદોનો કાઉસગ્ગ અને ૨૦૦૦ જાપ કરવા તથા ઉપાસના એટલે તેની સ્નાત્રપૂજા, ભક્તિ, સાધિયા, ખમાસમણ, પ્રતિલેખન, દેવવંદન, પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયા કરવી.

આમાં પ્રતિનિયત વર્ણો યતાવવામાં આવ્યા તે પણ સહેતુક છે. ધ્યાન ચિત્તની સ્થિરતા અથવા તદ્દન એકાગ્રતા રૂપ છે. તેનો પૂર્વ વ્યાપાર ધારણા છે. ધારણા રાખવામાં જો સાધક પાવરધા બની ભય તે તેને ધ્યાનમાં પાવરધા થતાં જરાય હરકત આવતી નથી. આવી ધારણા નિયત વર્ણો વિના શક્ય નથી. નિયત વર્ણો નિયત તત્ત્વોનાં પ્રતીકો છે. આતું ક્ષિત એ છે કે તે વર્ણોને અવલંબી તે તે ધ્યેય પદાર્થમાં તે તે તત્ત્વના પ્રધાન ગુણની ધ્યાતાએ આત્માભેદે ધારણા કરવી જોઈએ.

જલતત્ત્વના પ્રતીક રૂપે અરિહંત પદનો શ્વેતવર્ણ છે. તેનો પ્રધાન ગુણ નિર્મલતાનો છે. સિદ્ધપદનો રક્ત વર્ણ અગ્નિતત્ત્વના પ્રતીક રૂપે છે. તેનો પ્રધાન ગુણ દાહકતા યાને જલાવવાનો છે. પૃથ્વીતત્ત્વના પ્રતીક રૂપે આચાર્ય પદનો પીત-પીળો વર્ણ છે, જેનો પ્રધાન ગુણ કાર્ત્તિય યાને આધારતાનો છે. આકાશતત્ત્વના પ્રતીકરૂપે નીલવર્ણ ઉપાધ્યાય પદનો છે, જેનો મુખ્ય ગુણ વિશાલતા-અવગાહકતાનો છે. વાયુતત્ત્વના પ્રતીક રૂપે શ્યામવર્ણ સાધુ પદનો છે, જેનો પ્રધાન ગુણ અપ્રતિબદ્ધતાનો છે. દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપપદો આત્મગુણો હોઈ નિર્મલતાકારક જલતત્ત્વના પ્રતીક રૂપે શ્વેત વર્ણે જ સિદ્ધચક્રમાં સ્થાપન કરેલાં આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

અરિહંત પદનું ધ્યાન કરતાં સાધકે તે પદ નિર્મલતાને જાણે જલવત્ નિર્મલ કરી રહેલ હોય તેમ ધારણા કરવી. સિદ્ધિપદનું ધ્યાન કરતાં સાધકે નિજ કર્મોને અગ્નિવત્ જલાવી રહેલ હોવાની ધારણા કરવી. સૂરિપદના ધ્યાનમાં પૃથ્વીવત્ ઇષ્ટાનિષ્ટ રૂપો પ્રત્યે સમભાવમાં સ્થિર નિર્મલતાની ગુણબાજનતા ધારવી. વાયુકપદના ધ્યાનમાં આકાશવત્ નિજની વિરાટ અવગાહકતા ધારવી. સાધુ પદના ધ્યાનમાં સાધકે વાયુવત્ નિર્મલતાની અપ્રતિબદ્ધતા-સુક્રતાની ધારણા કરવી. દર્શનાદિપદોનું ધ્યાન કરતાં પણ ધ્યાનકાતાં જો નિર્મલતાની નિર્મલતાની જ ધારણા કરવી પ્રાપ્ત થાય છે.

આ શ્રી નવપદનું ધ્યાન એટલે આત્માનું જ ધ્યાન છે. કેમકે અરિહંત આત્મા છે, સિદ્ધ આત્મા છે, આચાર્ય આત્મા છે, ઉપાધ્યાય આત્મા છે, સાધુ આત્મા છે; દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપ એ ચાર પણ આત્માના સ્વભાવભૂત ગુણો હોઈ આત્મા જ છે. અરિહંતાદિ સ્થાનાપન આત્માનું ધ્યાન કરતો આત્મા ધ્યાનના ક્ષરૂપે પરમપદને પ્રાપ્ત કરનારો અને છે. એકએક પદનું ધ્યાન કરીને પણ અનન્ત આત્માઓ પરમપદને-મોક્ષને વર્ષા છે, વરે છે, તથા વરશે; તે કાંતો અરિહંત થઈને, કાંતો પંદર ભેદે સિદ્ધ થઈને, કાંતો આચાર્ય થઈને, ઉપાધ્યાય થઈને, કે સાધુ થઈને જ વર્ષા છે, વરે છે, વરશે. પરંતુ અન્યથા તો નહિ જ. જો તમારે પણ તે પદ વરવાની અભિલાષા હોય તો તમે પણ અરિહંતાદિ પદોનું એવું જ સક્રિય ધ્યાન કરો.

“ અરિહંત થવા અરિહંત બન્યું, અશરીરી (સિદ્ધ) થવા અશરીરી બન્યું, આચાર્ય થવા આચાર્ય બન્યું, ઉપાધ્યાય થવા ઉપાધ્યાય બન્યું, મુનિરાજ થવા મુનિરાજ બન્યું, ” એમ કહેવામાત્રથી કદાચુ થાય છે એમ નહિ, પરંતુ એ પ્રકારની ઉપાસના કરી નિર્મલતાને તત્ત્વસ્થાનાઈ કરવા તત્પર થવું જોઈએ, અને તે માટે સંસાર ભરની મોહમૂંઝાઓ વાસનાઓ, અને લાલસાઓને કાઢી દેવી જોઈએ.

૧૩૨]

જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

‘અરિહંતનું’ ધ્યાન કરતો હું, અરિહંત છું, સિદ્ધનું’ ધ્યાન કરતો સિદ્ધ છું,’ એમ હું આચાર્ય છું, હું ઉપાધ્યાય છું, હું સાધુ છું, હું દર્શન છું, જ્ઞાન છું, ચારિત્ર્ય છું, તપ છું,’ આ ચિંતવણા પોતાના જીવનને પવિત્રતાથી ભરી દેવા માટે તથા જવાબદારીભર્યા યોગ્ય ગુણુમાં નિજાતમાને લાવવા માટે બહુ જ ઉપયોગી છે. તે સાધકે ખુબ યથાકરવી રીતે કરવી જોઈએ.

આ ધ્યાન સાધન આ લોક, પરલોક સમગ્ર દૃષ્ટિએ અચિંત્ય રૂક્ષ આપનારું છે એ નિઃશંક છે. તે માટે શ્રીપાદ મયણા સુંદરીનાં દૃષ્ટાન્ત મૌજૂદ છે. છતાં ‘આનાથ! અમોને પૈસા મળે, સ્ત્રી પુત્રાદિ મળે, રોગ જન્મ, જપ મળે’ વગેરે કામનાઓ કરવી તે નરી અચાલતા છે, આત્માને માલિન કરનારી છે. તે કાંઈ પણ સુસુક્ષ્મ વિવેકી આરાધકે કરવી ન જોઈએ.

હવે સુરતરુ સમ, સકલસંકટચૂરક, મનવંછિતપૂરક, સકલસિદ્ધિદાયક, મહામંગલિક શ્રીનવપદજીનું ધ્યાન કરનાર ધ્યાતા કેવી લાયકાતવાળો હોવો જોઈએ તે વિચારીએ— ૧ પુણ્યશ્રદ્ધામાન હોવો જોઈએ; ૨ ભકિતમાન હોવો જોઈએ; ૩ જ્ઞાન્ત ક્ષમા-લાવીકષાયોપશ્ચમવાળો હોવો જોઈએ; ૪ જ્ઞાન્ત-ઈન્દ્રિયો અને મનને કાષ્ટુમાં રાખનાર હોવો જોઈએ; ૫ પરોપકારી અને સૌનું જલું ચાલનારો હોવો જોઈએ; ૬ પાપભીરુ ગિરપૂઠ-મેવી કામનાઓથી વર્જિત હોવો જોઈએ.

ઉત્તમ આરાધકની આરાધના ઉત્તમ ફલને જ આપનારી બને તે દીવા જેવી હકીકત છે. શ્રીનવપદજીનું ધ્યાન કરનાર કદી અશુભ દુર્ભાગ ભવોને પામતો નથી, કોઈ દુરમન એનું ધૂંડું કરી શકતો નથી, કોઈ ભૂત, પ્રેત, વ્યંતર એને હલી શકતા નથી, એનું જ્યાં જ્યાં ત્યાં જાલું શાય છે. એનાં પાપ ધોવાય છે, પુણ્ય વધે છે, યાવત સર્વ કામ નિર્જરીને તે સિદ્ધિપદને વરે છે. આવો સાધક દુઃખમાં રેતો નથી અને સુખમાં રાયતો નથી. શુભાશુભ કર્મોની લીલા સમજીને તે મહાનુભાવ નથી કોઈ ઉપર રાગ કરતો કે નથી કોઈ ઉપર દ્રેપ કરતો. આવી પાપભીરુ કલ્યાણકામી ભદ્રમૂર્તિઓ જ વિશ્વના ઉત્તમ રત્નો છે. તેઓ જ સજ્જનતાના પૂર્ણાવતાર રૂપ હોય છે. આ શ્રીનવપદજીનું આરાધન કરનાર, તેની આરાધના, ઉપાસના, ધ્યાન, અમુક દિવસ પૂરતું જ ન સમજે, કિન્તુ તેને હંમેશ જીવનના આસોઆસમાં વણી લે; એટલે સુધી કે તેનાં લોહીનું એકેએક ધુંદ શ્રીનવપદજીની શુદ્ધ ભાવનામય બની જાય, આ માટે પ્રત્યેક સ્ત્રીપુરુષે મયણા-શ્રીપાદને પોતાના જીવનમાં સંપૂર્ણ ઉતારી દેવાં રહ્યાં.

પ્રાન્તે, આ વાંચી-સાંભળી સૌ કોઈ શ્રીનવપદજીની કલ્યાણકારિણી પુણ્ય આરાધના કરવા અચિત પ્રેરારો જ એવી શુભેચ્છા રાખીને હું અત્રે વિરમીશ, આ નંધર જગતમાં જે કોઈ ઉપાસ્ય હોય, સેવ્ય હોય, આરાધ્ય હોય, ધ્યાન કરવા યોગ્ય હોય તો તે એક શ્રીનવપદજી જ છે.

ગોલો શ્રી સિદ્ધચક મહારાજની જય.

સં. ૨૦૦૫, ફાગણ સુદ ૩, ગુરુવાર.

પાનસરતીથ.

ભગવાન મહાવીરસ્વામી

લેખક: - પૂજ્ય સુનિમહારાજ શ્રીન્યાયવિજયજી (ત્રિપુટી)

જયહ જગજીવજોગીવિઆજઓ જગગુરુ જગાળંદ્રો ।

જગનાહો જગબંધૂ જયહ જગણિઆમહો ભયવં ॥ ૧ ॥

જયહ સુબાળંપમવો તિલ્થયરાણં અપચ્છિમો જયહ ।

જયહ ગુરુ લોચાળં જયહ મહાપ્પા મહાવીરો ॥ ૨ ॥

જગતના જીવોની ઉત્પત્તિના ઘાતા, જગતચુરુ, જગતને આનંદ આપનાર, જગતના નાથ, જગતપુત્ર, જગત્પિતામહ એવા ભગવાન જયવંતા વર્તે છે. શ્રુતને ઉત્પન્ન કરનાર, અન્તિમ તીર્થંકર, લોકના શુરુ અને મહાત્મા મહાવીર ભગવાન જયવંતા વર્તે છે.

તે વખતની પરિસ્થિતિ—આપણે ચૈત્ર સુદિ તેરશે ભગવાન શ્રીમહાવીરદેવને જન્મ દિવસ જિજ્ઞાસીએ છીએ. સમસ્ત ભારતમાં જ્યારે અશાન્તિ, ત્રાસ-સંતાપ, ભય અને વ્યાગેહ વ્યાપેલાં હતાં, જ્યારે થોડા પંડિતો ધર્મને નામે દંભ, અન્યાય, અત્યાચાર અને અધર્મનો ઢોલ પીટી રહ્યા હતા, અને નિર્દોષ પશુઓનાં ખાલિથી હાથ રાતા કરી એને પરમધર્મ મનાવી આર્થસંસ્કૃતિના મૂલમાં કુદારા ધાત કરી રહ્યા હતા, એવા અંધકાર યુગમાં અહિંસા, તપ, શાંતિ અને સંયમનાં પ્રશસ્ત્રારણ્ય ફેલાવવા આજથી અઢી હજાર વર્ષ પૂર્વે ભગવાન શ્રીમહાવીરદેવને જન્મ થયો હતો.

જ્યારે જ્યારે ધર્મની ગ્લાનિ અને અધર્મનું ઉત્થાન થાય છે ત્યારે ત્યારે જરૂર કોઈ ને કોઈ યુગપુરુષ સંસારમાં જન્મે છે, અને પેદાશક્તિ સુખોને અને સંસારનાં બંધનોને છોડી “સર્વ જીવોના કલ્યાણ” માટે સત્યધર્મની ઉદ્ધીપણા કરે છે. તેઓ પરિત્રાણાય સાધૂનાં અરામર પાળે છે, પરંતુ વિનાશાય ચ્હ દુઃક્રતામ્ ને બદલે પાપના નાશ માટે પ્રયત્ન કરે છે. ભ. મહાવીરે ભગીરથ પ્રયત્ન કરી તે વખતે પ્રચલિત હિંસાનો ત્યાગ કરાવ્યો, પાપમાર્ગ છોડાવ્યો હતો, અને અહિંસાનો મધુરો નાદ વગાડી આર્યાવર્તની જનતાને સન્માર્ગ બતાવ્યો હતો.

ભ. મહાવીરનું જીવન આત્મા કર્મ રીતે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે. એ શીખવે છે. આપણા જેવો જ એક સંસારી જીવ પોતાના ઉત્થાન અને ઉદ્ધારને માર્ગ કર્મ રીતે તૈયાર કરે છે તેને માટે ભગવાન મહાવીરનું જીવન એક ઉત્તમ આદર્શ પૂરો પાડે છે. ઉત્થાન અને ઉદ્ધારને માટે પ્રયત્ન કરતાં કરતાં એ જીવ ક્યાં ક્યાં લોભ, લાલચ, લય, મદ અને મોહને વશીભૂત થાની સામાન્ય માનવીની જેમ અધઃપાતના જાંડા ગર્તમાં પડે છે, અને છતાં ભગારે શોક, દુઃખ, ભય, રુદન કે હાથવોય ક્યાં સિરાય એ જ ગૌરવ અને એ જ પ્રતિભાથી આગળ વધી પૂજનીય તીર્થંકરપદ પામી જગતના જીવોને પરમાત્મા બનવાનો માર્ગ દર્શાવે છે, અને અતે જન્મ-જરા-મૃત્યુ વગેરેથી સર્વથા મુક્ત બની સિદ્ધ, શુદ્ધ અને મુક્ત થાય છે.

પૂર્વભવોનો દૂક પરિચય

નયસાર—ભગવાન મહાવીરનું પ્રથમ દર્શન આપણને નયસારરૂપે ખૂબ અદ્ભુત રીતે થાય છે. જંગલમાં કાકડાં કપાવવા જનાર એ મહાનુભાવની મહાનુભાવતા અને સરળતાનાં દર્શન ધાર જંગલમાં થાય છે. મખ્યાહન થયો છે, માથે સવિતાનારાયણ તપે છે, નીચે ધરતી તપી છે અને ઉદરમાં પથુ ક્ષુધાની અગ્નિ પ્રગટી છે. ભોજન માટે ભેસવાની તૈયારી છે. ત્યાં એમને એમ થાય છે કે કોઈ અતિથિ આવે તો

૧૩૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪]

તેમનો આદર-સત્કાર કરીને પછી જમું. એના પુણ્યદેયે માસખમચ્યુના પારણાવૃણા મુનિ-મહાત્મા આવી ચઢે છે, અને નયસાર તેમનો સત્કાર કરી કૃતકૃત્ય થાય છે. મુનિમહાત્મા પારણું કરી શાંતિ અનુભવે છે. અને મધ્યાહન વ્યતીત થયા પછી નયસાર તેમને જંગલમાં માર્ગ ખતાવી સીધે માર્ગે ચઢાવે છે. નયસારની ભકિત કૃણી-તેનો સત્સંગ કલ્યો. મુનિ-મહાત્મા આ દ્રવ્યમાર્ગદર્શકને ભાવમાર્ગ-જીવનપંથને અજવાળનાર મહામાર્ગ-તું દર્શન કરાવે છે. સમ્બદ્ધર્શનના લાભ સમા આ ભાવમાર્ગનું દર્શન કરી નયસાર કૃતકૃત્ય બને છે, અને અમૃતમય ધર્મને જીવનમાં ઉતારી મૃત્યુ પામી સૌધર્મકલ્પમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે.

મરીચિ—સૌધર્મકલ્પમાં આશુધ્ય પૂર્ણ કરી નયસારનો જીવ આ ભરતક્ષેત્રના પ્રથમ ચક્રવર્તી ભરત રાજાના પુત્ર મરીચિ તરીકે જન્મ લે છે. એક વાર શ્રીઋષભદેવ ભગવાન અયોધ્યાના ઉલ્લાનમાં પધાર્યા, અને તેમનો ધર્મોપદેશ સાંભળી મરીચિએ અનેક રાજપુત્રો સાથે દીક્ષા લીધી. પણ સમય જતાં સુક્રોમલ દેહધારી મરીચિને શ્રમણ્યુધર્મ કદિન લાગ્યો અને એણે નવો જ વેશ સન્નયો : હાથમાં ત્રિદંડ, શિર ઉપર શિખા, છત્ર અને પગમાં ચાખડી પહેરવી શરૂ કરી, સાથે જ રનાનાદિ ક્રિયાઓ પણ રાખી. આમ છતાં તેઓ ભગવાનની સાથે જ વિહાર કરતા અને ધર્મોપદેશ પણ શ્રી વાંતરાજદેવના ધર્મનો જ આપતા.

એક વાર શ્રીઋષભદેવ ભગવાનને ભરત મહારાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો કે આ પર્યાયમાં એવો કોષ્ટ જીવ છે ખરા કે જે ભવિષ્યમાં તીર્થ કર થવાનો હોય. શ્રીઋષભદેવ ભગવાને કહ્યું કે તારો પુત્ર મરીચિ આ ભરતક્ષેત્રમાં પ્રથમ વાસુદેવ થશે, ત્યારપછી પશ્ચિમ મહાવિદેહ-માં પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી થશે અને છેવટે આ ભરતક્ષેત્રમાં મહાવારનામના અંતિમ તીર્થ કર થશે. આવી વાણી સાંભળી હર્ષિત થઈ ભરતમહારાજે મરીચિ પાસે આવી વંદન કરતાં કહ્યું કે હે મરીચિ, હું તારા પરિત્રાજીવકલ્પને વંદન નથી કરતો, પણ તું આ ચોવીશીમાં આ ભરતક્ષેત્રમાં અંતિમ તીર્થ કર થવાનો છે તેથી તને વંદન કરું છું. તેમજ તું ભરતક્ષેત્રમાં ત્રિપૃથ નામનો પ્રથમ વાસુદેવ અને મહાવિદેહમાં પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી પણ થવાનો છે. પરંતુ હું તો તને જે વંદન કરું છું તે એટલા માટે જ કે તું આ ભરતક્ષેત્રમાં આ ચોવીશીમાં અંતિમ તીર્થ કર થવાનો છું.

ચક્રવર્તિ ભરતના સુખથી આ વાત સાંભળી મરીચિ ખૂબ પ્રસન્ન થયો અને હર્ષવેશમાં પોતાનો ત્રિદંડ હાથમાં લઈ તાળી વગાડી બોલવા લાગ્યો—હું વાસુદેવ, ચક્રવર્તી અને તીર્થ કર થઈશ, હું વાસુદેવોમાં પહેલો, મારા પિતા ચક્રવર્તીઓમાં પહેલા અને મારા દાદા તીર્થ કરેમાં પહેલા, મારું કુળ કેવું શ્રેષ્ઠ છે ! આ હર્ષોન્માદમાં કુલમદ કરી મરીચિએ તીવ્ર નીચ ગોત્ર કર્મ ઉપાર્જન કર્યું. જૈન દર્શન કહે છે કે જે જીવ જાતિ, કુલ, બલ, અશ્વર્ય, રૂપ, જ્ઞાન, વગેરેનું અભિમાન કરે છે તે જીવ જેનું અભિમાન કર્યું હોય તેથી હીન થાય છે. મરીચિએ કુલમદ કર્યો, પરિણામે તેમને પણ અનેક ભવો સુધી નીચ કુલમાં જન્મ લેવો પડ્યો છે.

વળી તેમને સંસાર-વૃદ્ધિ થવાનો પણ એવો જ ખીજો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો હતો. મરીચિ એક વાર બિમાર પડ્યા. અન્યવેશધારી હોવાથી અસંયમી સમજીને સાથેના સાધુઓએ તેમની વૈયાવચ્ચ ન કરી. આથી મરીચિએ વિચાર્યું કે હવે હું સાંજે યાઉં તો એક શિષ્ય કરું. આમ કરતાં મરીચિ નીરાંગી થયા. એમની પાસે કપિલ નામે એક રાજપુત્ર આવ્યો. મરીચિનો ઉપદેશ સાંભળી કપિલ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો. મરીચિએ એને સાધુઓ

અંક ૭]

ભગવાન મહાવીરસ્વામી

[૧૩૫]

પાસે જઈને શ્રમણ દીક્ષા લેવા સૂચ્યું, ત્યારે કપિલે કહ્યું કે હું તો આપના મતમાં દીક્ષા લઉંશ. શું તમારા મતમાં ધર્મ નથી? મરીચિએ કહ્યું “ ધર્મ અહીં પણ છે અને ત્યાં પણ છે.” આ ઉત્સુત વચનથી મરીચિએ કોઠકોટી સાગરોપમ સંસાર વધાર્યો. કપિલ તેમનો શિષ્ય થયો અને મરીચિનો સંસાર પણ વધ્યો. આ ઉત્સુતની આલોચના લીધા વિના જ મૃત્યુ પામી મરીચિ બ્રહ્મદેવલોકમાં દશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળો દેવ થયો. કપિલ પણ મૃત્યુ પામી તે જ દેવલોકમાં દેવ થયો.

પછી પાંચમાં ભવમાં એંશીલાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો ‘કાશિક’ નામે બ્રાહ્મણ થયો. પૂર્વભવના સંસ્કારને લીધે અહીં પણ ત્રિદંડી થઈ મૃત્યુ પામ્યો. ત્યાંથી વચ્ચે ધણા ભવો કરી છટ્ટા ભવમાં પુષ્પમિત્ર નામે બ્રાહ્મણ થયો. ત્યાં પણ ધણા કાળ ગૃહસ્થ જીવનમાં ગાળ્યા અને ત્રિદંડી થઈ મૃત્યુ પામી સાતમા ભવમાં સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવ થયો. પછી આઠમા ભવમાં અગ્નિઉદ્યોત નામે બ્રાહ્મણ થયો. અહીં પણ અનિતમ અવસ્થામાં ત્રિદંડી બન્યો. ત્યાંથી મૃત્યુ પામી નવમા ભવે હંશાન દેવલોકમાં મધ્યમ આયુષ્યવાળો દેવ થયો. અનુક્રમે દશમા ભવે અગ્નિભૂતિ બ્રાહ્મણ, અગિારમા ભવે સનતકુમાર દેવલોકમાં દેવ, બારમા ભવમાં શ્વેતાંબીમાં ભારદ્વાજ નામે બ્રાહ્મણ, તેરમા ભવે માહેન્દ્રકૃષ્ણમાં દેવ, ચૌદમા ભવમાં રાજગૃહીમાં સ્થાવર નામે બ્રાહ્મણ થયો. ત્યાંથી મરી પંદરમા ભવમાં બ્રહ્મદેવલોકમાં મધ્યમ સ્થિતિવાળો દેવ. આમાં દશમા, બારમા, અને ચૌદમામાં બ્રાહ્મણપણું પામી અનિતમ અવસ્થામાં ત્રિદંડી થઈને મૃત્યુ પામ્યા છે. મરીચિના ભવમાં નૂતન કલ્પેલો ત્રિદંડી વેશ, કુશભદ્ર, એ બધું અહીં સુધી હતુઆનના લાંબા પૃષ્ઠાની જેમ ચાલ્યું આવે છે. પૂર્વસંસ્કાર કર્યા સુધી અને કેવું કામ કરે છે તે આપણે અહીં શીખવા જેવું છે. ત્યારપછી પણ ધણા સંસાર રખડી અનેક ભવ કરી નય સારનો જીવ ઉન્નતિના પથે પડે છે અને સેળમા ભવમાં રાજગૃહીમાં વિશ્વનદિ નામે રાજના લાઠ વિશાખાભૂતિના પુત્ર વિશ્વભૂતિ તરીકે જન્મ લીધો. અહીં વિશ્વભૂતિને રાજપુત્ર વિશાખાનંદી સાથે પુષ્પકરંડક ઉદ્યાનમાં વિકાસ કરવા માટે કલહ થવાથી પેતાના બળને પરિચય એક જ મૂઠી મારી કોઠીના ઝાડના બધાં કોઠાં નીચે પાટીને આપતાં જણાવ્યું હું આવી જ રીતે બધાનાં માથાં નીચે ઉતારી શકું છું. પરંતુ પિતાજી અને વડીલ કોઠાની દાક્ષિણ્યતાથી તમને જવા દઉં છું. આમ કહી વૈરાગ્ય પામી આર્ષસંભૂત સ્થવિર પાસે દીક્ષા લીધી. ઠેઠ મરીચિના ભવ પછી આ ભવે જ નય-સારના જીવને શ્રમણ દીક્ષા પ્રાપ્ત થઈ હતી.

શ્રમણદીક્ષા પ્રાપ્ત કરી છટ્ટા અટ્ટમ અટ્ટાઈ પંદર અને માસખમણ આદિની તપશ્ચર્યા કરી તે મહાતપસ્વી બન્યા. એક વાર મથુરામાં માસખમણના પારણે મર્યાદા સમયે વિશ્વ-ભૂતિ મુનિ ગૌચરી જતા હતા. ત્યાં વિશાખાનંદી રાજકુમાર પેતાના ભગ્ન માટે આવ્યો હતો. તેના નોકરોએ વિશાખાનંદીને પૂછ્યું: પેલા દુમલા પાતળા ચાલ્યા આવતા તપસ્વી વિશ્વભૂતિ મુનિરાજને આપ જોળવો છો ને? ત્યાં સામેથી ચાલી આવતી એક ગાયે શીંગડું મારી મુનિરાજને નીચે પાડ્યા. આ જોઈ વિશાખાનંદી અને તેના માણસો હસી પડ્યા અને કટાક્ષમાં બોલ્યા-એક જ મૂઠી મારી બધાં કોઠાં પાડવાનું એ તમારું બળ ક્યાં ગયું? આ સાંભળતાં જ મુનિરાજને ક્રોધ ચઢ્યો. ક્રોધના આવેશમાં માપતું શીંગડું

૧૩૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

પકડી એને આકાશમાં ઉછાળી અને બોલ્યા-એમ ન સમજશો કે આ વિશ્વભૂતિમાં બલ નથી. બસ, ત્યાર પછી એ મુનિરાજે ત્યાં નિયાણું ક્યું કે જો મારું તપ, ચારિત્ર અને બ્રહ્મચર્યનું ફલ મલે તો હું મહાબલિષ્ઠ થાઉં.

આ નિયાણા માટે પશ્ચત્તાપ કે પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યાં સિવાય આ મુનિરાજ અનુક્રમે ત્યાંથી કાલકર્મ પ્રાપ્ત કરી સત્તરમા ભવમાં મહાશુક્ર કલ્પમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. અને ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ કરી અઠારમા ભવમાં પોતાનપુરમાં ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. અનુક્રમે બરજીવાનીમાં અશ્વઘ્રીવ પ્રતિવાસુદેવની આજ્ઞાથી શાલીવનના રક્ષણ માટે ગયા અને ત્યાં શસ્ત્ર વગર જ યુદ્ધ કરી જંગલના રાજા કેસરીસિંહને પોતાના હાથે જ પરાસ્ત કરી જીવ્યું વસ્ત્રની માફક એ જડ્યા પકડી ઊભોને ઊભો જ ચીરી નાખ્યો. કેસરીસિંહ નીચે પડ્યો પડ્યો તરફડે છે. આ વખતે ત્રિપૃષ્ઠના સારથિએ કહ્યું : હે વનરાજ, તમે ગમરાશો નહિ. તમને મારનાર કોઈ સામાન્ય માનવી નથી, કિન્તુ અસામાન્ય નરકેસરી-નરપુંગવ છે. તમે જંગલના રાજા છો; આ મનુષ્યોના રાજા છે.

ત્યારપછી તે અશ્વઘ્રીવ પ્રતિવાસુદેવને મારી ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ થયા. આ મહાન બલિષ્ઠ વાસુદેવે બલના મદમાં આવી અનેક પાપકર્મ કરી ઘેર કર્મ કર્યાં, પણ એ બધા ઉધર શિખા ચઢાવે તેવું એક ઘેર કાર્ય ક્યું :

એક વાર સુંદર ગવૈયા ગાયન કરવા આવ્યાં હતા. ગાયન ખૂબ ચાહ્યું. વાસુદેવને નિદ્રાદેવીએ આવીને ઘેર્યાં. ઊંઘવા પહેલાં તેમણે દ્વારપાલને હુકમ કર્યો કે મારા ઊંઘી જવા પછી આ ગાયન બંધ કરાવી દેશો. પોતે થોડી વારમાં ઊંઘી ગયા અને દ્વારપાલ ગાયનમાં લુબ્ધ બની આનંદથી ગીત સાંભળવાની મંઝા લૂટવા લાગ્યો. તે એટલે સુધી કે વાસુદેવ જડ્યા ત્યાંસુધી સંગીત ચાલી રહ્યું હતું. બસ, આ સાંભળી તેમને ક્રોધાગ્નિ લમ્કા ઊડ્યો અને ક્રોધના આવેશમાં દ્વારપાલને કહ્યું કે તને મારી આજ્ઞા કરતાં પણ સંગીત વધુ પ્રિય છે એમ ? લે હવે એનાં ફલ ચાખ. આગ કહી આજ્ઞાભંગ કરનાર દ્વારપાલના ક્યુંપુરમાં ખૂબ ગરમ ગરમ સીસું તપાવીને રેક્યું. દ્વારપાલ આ વેદનાથી તરત જ મરણશરણ થયા. ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે આ ભવમાં ઘેર પાપકર્મ બંધ્યાં અને મૃત્યુ પામી ઝોગણીસમા ભવેચોરાશી લાપ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી સાતમી નારકીએ તેત્રીશ સોગરોપમના આયુષ્યની સ્થિતિવાળા નૈરથિક તરીકે જન્મ્યા. ત્યાં ઘેર વેદનાઓ સહી, વાસુદેવના ભવમાં બંધેલાં ઘેર પાપકર્મોનું ફલ ભોગવ્યું. ત્યાંથી નીકળી વીસમે ભવે સિંહ થયા. ત્યાંથી મૃત્યુ પામી એક-વીસમા ભવે ચોથી નારકે ગયા. ત્યાંથી નીકળી વળી વચમાં થોડો સમય સાંસારમાં રખડી આવીશમા ભવે મનુષ્ય થયા આ ભવમાં અનેક પુણ્યકાર્ય કરી શુભ કર્મ બંધ્યાં અને ત્યાંથી મૃત્યુ પામી તેવીસમા ભવમાં પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં રાજધાની મુકાનગરીમાં પ્રિયમિત્ર નામના ચક્રવર્તી થયા. અહીં પણ એમના કુલમદનું અજીણું કર્મ ઉદયમાં આવે છે. મુકાનગરીના રાજા પોતાની કન્યામાં જ લુબ્ધ બની તેને પરણ્યો છે, તેના ઉદરમાં ચક્રવર્તીના ભવનો જન્મ થયો છે. આ પણ કર્મની જ બલિહારી છે ને ?

અનુક્રમે પ્રિયમિત્ર ચક્રવર્તીના ભવમાં ધર્મોપદેશ સાંભળી, શ્રમણધર્મ સ્વીકારે છે. અહીં સંયમ ધર્મ ઉત્તમ રીતે આરાધી ચોવીશમા ભવમાં મહાશુક્ર કલ્પમાં સર્વાંગ વિમાનમાં દેવ તરીકે જન્મ લે છે. ત્યાંથી પચીશમા ભવમાં છત્રાનગરીના જિતશત્રુરાજના નંદન નામે

અંક ૭]

ભગવાન મહાવીરસ્વામી

[૧૩૭

રાજપુત્ર તરીકે જન્મ લે છે. યાત્ર્યાવસ્થામાં જ તેમને રાજ્ય મળે છે. ત્યાં યોગેશ લાખ વર્ષ રાજ્ય પાળી પેટ્ટીલાચાર્ય પાસે દીક્ષા સ્વીકારી ધૈર તપસ્યા કરે છે અને નિરંતર માસખમણુ કરીને અરિહંત, સિદ્ધ, પ્રવચન, આચાર્ય, શ્યવિર, ઉપાધ્યાય, સાધુ, ગ્રાન, દર્શન, વિનય, આરિત્ર, બ્રહ્મચર્ય, સમાધિ, તપ, દાન, વૈયાવચ્ચ, સંચમ, અભિનવરાત્ન, ક્ષુતપદ, અને તીર્થપદ—એ વીશ પદના આરાધન માટે વીશ સ્થાનકે તપ આદરી તીર્થકર વામકર્મ ઉપાર્જન કરે છે. અને એકે લાખ વર્ષ લગી શુદ્ધ સંયમ પાળી છેવટે એ માસની અન્તિમ સંલેખણુ કરી પ્રાચ્યુત દેવલોકમાં પુષ્પોત્તર વિમાનમાં છવ્વીશમા હલનમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે.

જન્મ—ત્યાંથી અધ્યુધ્ય પૂર્ણ થયે, કુલ મદ કમં અદ્યાવધિ અ-છણું હોવાથી, તે કમં ભોગવવા, સત્યાવીશમા હલનમાં આ ભરતક્ષેત્રમાં મગધદેશમાં આહલ્યકુંડ આમના ઋષભા-દત્ત પ્રાહ્મણુની પત્ની દેવાનંદાની કુક્ષીમાં પુત્ર તરીકે અષાઠ શુદ્ધિ ૬ ને દિવસે ગર્ભમાં આવે છે. પરંતુ તીર્થકરને જન્મ લીન કુલમાં, ભિક્ષુકુલમાં ન થાય એ શાશ્વત નિયમ પ્રમાણે ઈંદરાને હરિણુ-વમ્પેથી દેવદ્વારા તેમનું અપહરણુ કરાવી ક્ષત્રિયકુંડ આમના પ્રતાપી અને પુણ્યશાલી રાજા સિક્કાધર્મની સુશીલ સતી રાજરાણી ત્રિકલાદેવીની કુક્ષીમાં પધરાવ્યા; અને ત્રિશક્તિને ગર્ભ દેવાનંદાની કુક્ષીમાં સુકાંચો એટલે નવ મહિના અને સાડી ચાત્ર ત્રિવિસ પૂણું થતાં ત્રિશક્તિ દેવીની કુક્ષીમાં નવસારને છવ અન્તિમ તીર્થકર શ્રી વર્ધમાન તરીકે જન્મ્યો.

માતૃભક્તિ—વર્ધમાન કુમાર હજી તો જન્મ્યાયે ન હતા ત્યારેને એકે પ્રસંગ છે. ગર્ભમાં પોતાના હલનચલનથી માતાને કષ્ટ થશે એમ ધારી તેમણે ગર્ભમાં હલનચલન બંધ કર્યું. પોતાના ઉદરસ્થ ગર્ભનું હલન-ચલન બંધ થવાથી ત્રિશક્તિ માતા ઊલટું જ સંગળ્યા અને એમને સંશય ઉત્પન્ન થયો કે મારા ગર્ભને કાંઈ અનિષ્ટ તો નથી થયું? એમ એમ વિચાર વધતો ગયો તેમ તેમ માતૃવત્સલ હૃદય ગભરાયું, દુઃખાયું અને આખરે રુદનકર્મ પરિણમ્યું. આ સમાચારથી રાજાને અને પ્રજાને પણ દુઃખ થયું. ત્રિશક્તિ માતાને મૂલ્છાં આવી. આખરે અવધિરાનથી ગર્ભસ્થ છવે આ સ્વરૂપ જાણ્યું અને માતાની ભક્તિ માટે જે ક્યું હતું તે ઊલટું દુઃખને માટે થયું એમ વિચારી અંગ કમ્પાલ્યું. ઉદરમાં કમ્પન થતાં જ માતૃવત્સલ્ય ઊજળ્યું અને માતાને હર્ષ થયો. માતાને આવેા નિરવધિ પ્રેમ જોઈ ગર્ભમાં જ આ માતૃભક્તિ પુત્રરત્ને પ્રતિષ્ઠા કરી કે જે માતાએ હજી માંડું મુખ પણ જોયું નથી, ત્યાં જ આટલું વાત્સલ્ય છે તો મારા જન્મ પછી તેમનું વાત્સલ્ય કટલું હશે? માટે માતાપિતાના છવતાં સુધી સંસાર છોડી હું અમણ્ણમં નહીં સ્વીકારું. આમ નવ મહિના અને સાડી સાત દિવસ વ્યતિકાન્ત થયા પછી ચૈતર શુદ્ધિ તેરશની સધ્યારાત્રિએ તેમને જન્મ થયો. જે વખતે તેમને જન્મ થયો ત્યારે વસંતઋતુ પૂર બહારમાં ખીલી હતી. મધ્યરાત્રિએ પવન મંદમંદ શીતલ વહી રહ્યો હતો અને સુધાકર આકાશપટમાં શ્વાંત રીતે ખીલી મધુરી જ્યોત્સ્નાથી જગતને શોભાવી રહ્યો હતો. આખું જગત શાંત રીતે નિદ્રાધીન થઈ રહ્યું હતું. તે વખતે તેમના જન્મ સમયે દેવેન્દ્રનું આસન કમ્પ્યું. દેવોએ જન્મોત્સવ ઊજવ્યો અને પ્રાતઃકાલે સિક્કાધર્મરાજાએ પણ રાજપુત્રને જન્મોત્સવ ઊજવ્યો. અનુક્રમે પોતાના અભિલાષ પરિપૂર્ણ થવાથી પુત્રનું ગુણનિષ્પન્ન નામ શ્રીવર્ધમાન કુમાર રાખ્યું

૧૩૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

મેરુકંપન—આલક હોવા છતાં વર્ધમાન કુમાર ધીર, વીર અને મહાપરાક્રમી છે. સૌથી પ્રથમ દેવાને પશુ ચમત્કાર ઉપજાવે તેવા પ્રસંગ એમનો જન્મોત્સવ બિજવતી સમયે જ ઉપસ્થિત થાય છે. ઈન્દ્ર નવપ્રસૂત આલકને ખોળામાં લઇને બેઠા છે. અને દેવતાઓ લાખખો કળશો લઇ અભિષેક માટે બેઠા છે. તે વખતે ઈન્દ્રે શંકા થઈ કે “આજના જન્મેલા આ આલકનું શરીર આ સમયે આટલા બધા કળશોના અભિષેકને કેવી રીતે સહન કરશે?” બસ, આ શંકા થઈ ત્યાં જ ભગવાને અંગૂઠાથી મેરુને સ્પર્શ કર્યો અને ગિરિરાજ મેરુ કમ્પાયમાન થયો. એનાં શિખરો ડોલવા લાગ્યાં અને ધરણી ધૂળ બિડી, સમુદ્રનાં પાણી ખળબળી બેઠ્યાં અને પ્રલયકાળ જેવા અવાજો થતાં લાગ્યા. ઈન્દ્ર અવધિચાર્નથી આ ઉત્પાતનું કારણ જાણ્યું અને પોતાની જ ભૂલ છે, એમ સમજી ક્ષમા માંગતાં કહ્યું કે હે ભગવાન, મારો અપરાધ માફ કરો. આપ તો અમાપ બલશાલી છો. આપનું બલ તો ઈન્દ્રો, દેવેન્દ્રો અને ચક્રવર્તીઓ કરતાં પણ અનંતગણું અધિક છે. ઈન્દ્રમહારાજને ક્ષમા માંગતાં ઉપદ્રવ શાંત થઇ ગયો.

આમલકી ક્રીડા—શ્રીવર્ધમાન કુમાર અવરથાએ આલક હતા છતાં શક્તિ, વીરતા, ધીરતા અને ગંભીરતામાં અબાલ હતા. એક વાર મિત્રોની સાથે ગામ બહાર ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરી રહ્યા હતા ત્યારે ઇન્દ્ર વર્ધમાન કુમારની વીરતા, ધીરતા અને ગંભીરતાના વખાણ કર્યાં. આ સાંભળી વર્ધમાન કુમારના બલની પરીક્ષા કરવા એક દેવ ભૂ-સોકર્મા આવ્યો. અને બધા આલકો રમતા હતા ત્યાં આની એક ભયંકર કાળા નાગનું રૂપ કરી બાંધને વીંટળાઈ વધ્યો. વર્ધમાન કુમારની સાથેના સૌ આબકો આ ભયંકર નાગને બેઠાને મૂડીઓ વાળીને નાદા, પણ વર્ધમાન કુમારે નાગને દોરડીની જેમ પકડી દૂર ફેંકી દીધો. સાપ આદ્યો જતાં છોકરાઓ પાછા આવ્યા અને ફરી રમત શરૂ થઈ. દેવ પણ આબકનું રૂપ કરી બધાની ભેગો ભાગી જઈ રમવા લાગ્યો. જે જીતે તેને દારનારે ખલા ઉપર બેસાડવાની શરત હતી. દેવ અનેલા આલકે હાર કપૂરી વર્ધમાન કુમારને પોતાના ખજાને બેસાડયા. હજી તો બધા જુવે જ છે ત્યાં તો પેલા દેવે એકદમ શરીર વધાયું અને સાત તાડ જેટલો વધ્યો. વર્ધમાન કુમારે જ્ઞાનથી તેનું સ્વરૂપ જાણી એવા જ્ઞેરથી મૂડી મારી કે દેવ મશકની જેમ સંકોચાઈ ગયો, અને વર્ધમાન કુમારની ક્ષમા માંગી કહ્યું કે હે વર્ધમાન કુમાર, ઈન્દ્ર મહારાજને કહ્યું છે તેમ ખરે જ તમે સાચા મહાવીર, મહાધીર અને મહાપરાક્રમી છો. આ પ્રસંગ પછી વર્ધમાન કુમાર ‘મહાવીર’ નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યા.

શાળા-ગમન—વર્ધમાન કુમારને માતાપિતાએ બહુ જ હોંશથી પંડિત પાસે નિશાળે ભણવા મૂક્યા. ત્રણ જ્ઞાનથી વિભૂષિત હોવા છતાં માતાપિતાની હેશિ પૂણું કરવા વર્ધમાન કુમાર ઉત્સવપૂર્વક નિશાળે જાય છે. આ જ વખતે ઈન્દ્રનું આસન કંપવાથી ઈન્દ્ર આલક પણ રૂપે નીચે આવે છે. અને વર્ધમાન કુમારને પંડિતના આસને બેસાડે છે. અને વર્ધમાન કુમાર પંડિતની બધી શંકાઓનો યથાર્થ જવાબ આપે છે. ત્યારપછી શબ્દ-શાસ્ત્રના નિયમો પૂછ્યા. વર્ધમાન કુમારે તેનું પણ યથાર્થ સ્વરૂપ કહ્યું. આ પ્રશ્નોત્તરોના સંગ્રહ રૂપ ઐન્દ્ર વ્યાકરણ અનુ્યું. પછી આલક પણ રૂપે આવેલા ઈન્દ્ર મહારાજને બધાને કહ્યું કે આ આલકે કાંઈ સામાન્ય માનવી નથી પણ ત્રણ જ્ઞાનથી સુકત છે અને અનિતમ તીર્થ કરવાના છે.

વર્ધમાન કુમારનું લગ્ન-યોગ્ય ઉમ્મર થતાં માતાપિતાના આગ્રહથી વર્ધમાન કુમારનું સમરવીર રાજની રાજકન્યા યશોદા સાથે લગ્ન કરવામાં આવ્યું. જલકમલ સમ નિર્લેપ રહી સંસારને ભોગવતાં તેમને પ્રિયદર્શના નામે પુત્રી થઇ.

વર્ધમાન કુમારની દીક્ષા-વર્ધમાન કુમાર અઠ્ઠવીશ વર્ષના થયા ત્યારે તેમનાં માતાપિતાનું સ્વર્ગગમન થયું. પોતે ગર્ભમાં ધારણ કરેલી અભિગ્રહ પૂણું થયેા જાણી વડીલ બન્ધુ નંદીવર્ધન રાજને દીક્ષા ગ્રહણ કરવાનો પોતાનો નિશ્ચય જણાવ્યો. પણ વડીલ બંધુના અતિ આગ્રહથી બે વરસ ઘરમાં સાવ નિર્મમપણે રહેવાનું સ્વીકાર્યું. તેમણે કહ્યું કે મારા નિમિત્તે કોઈ પણ જાતના આરંભ સમારંભ કરશો નહીં. હું પ્રાસુકે અન્ન જળ લાઈશ, સર્વ આલુપણોનો ત્યાગ કરીશ, બ્રહ્મચર્ય પાળી જીવન સાધુ જેવું જ રાખીશ. આ રીતે ગૃહસ્થ જીવનમાં પણ ઉચ્ચ સાધુદક્ષા પાળતા વર્ધમાન કુમાર રાજમહેલમાં જ રહ્યા.

એક વર્ષ પછી લોકાતિક દેવોએ તીર્થ પ્રવર્તાવવાની વિનંતિ કરી અને વાર્ષિક દાન આપ્યું. બે વર્ષ તો ચપટી વગાડતામાં પૂણું થઈ ગયાં અને ત્રીસ વર્ષની ભર જીવાનીમાં રાજ-પ્રજા કુટુંબ પરિવારનાં સહકાર સાથે મહોત્સવપૂર્વક દીક્ષા સ્વીકાર કરી. એ મહોત્સવ ઉજવવા દેવો, દેવેન્દ્રો, માનવો અને માનવેન્દ્રો પણ હાજર હતા. આમ આ મહાપરાક્રમી વર્ધમાન કુમાર ત્રીસ વર્ષની વયે પંચમુદ્રી લેવા કરી સાગશર વંદિદશમે એક જ દેવ-દુષ્ઠ સ્વીકારી, બાકી બંધાનો ત્યાગ કરી, નિઃસંગ બની શ્રમણ બન્યા. જે વખતે તેમણે દીક્ષા લીધી તે જ વખતે તેમને મનઃપથવિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું.

વિહાર અને છદ્મસ્થ જીવન-વર્ધમાન કુમાર શ્રમણ બન્યા પછી જીવનમાં વિચરવા લાગ્યા. દૂર સુદૂર અનેક પ્રદેશમાં વિચરતાં ક્ષમાશ્રમણ પદને સૂકલ કરતાં, દેવ, દાનવ, માનવ અને પશુ-તિર્થચક્ર ઉપસર્ગોને સમલવપૂર્વક અદીન મતે સહે છે, ધીર તપશ્ચર્યા કરે છે અને કમ શત્રુને હણતાં દિન પ્રતિદિન આધ્યાત્મિક પ્રગતિ સંપત્તા જાય છે. પહેલે વર્ષે જ એક ગરીબ બ્રાહ્મણને એની યાચનાથી એક જ દેવદુષ્ઠમાંથી અર્ધ કાઠીને આપી દે છે અને બાકીનું અર્ધું વસ્ત્ર પણ એક વર્ષ પછી પડી જાય છે. પ્રથમ વર્ષમાં ગોવાળીયાના ઉપસર્ગથી ઉપસર્ગની પરપરા શરૂ થાય છે અને પ્રથમ આતુર્માંસમાં અરિથક ગ્રામમાં શૂલપાણી યજ્ઞના ધોર ઉપસર્ગો સહન કરે છે.

આ પ્રથમ ઉપસર્ગ નિવારવા ઈન્દ્રનીએ જૂલોકમાં આવી ઉપસર્ગનું નિવારણ કરી ભકિતથી કહે છે કે હે ભગવાન, આપને છદ્મસ્થ અવસ્થામાં સાગ્યાર વર્ષ પર્યંત ધોર ઉપસર્ગો થશે. તેથી આપ આરા આપો તો આપની સેવામાં રહી હું એ ઉપસર્ગો દૂર કરું. પરન્તુ ક્ષમાશ્રમણ મહાવીર તો ધીરતાથી કહે છે કે હે ઈન્દ્ર! તીર્થકરો કદી પણ કોઈની સહાયતાથી કેવળજ્ઞાન નથી પ્રાપ્ત કરતા. એ તો સ્વખલ પરાક્રમ અને વીર્ય ફોરવી, કમ ક્ષમ કરી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. માટે મારે તોદી સહાયતાની ભગારે અપેક્ષા નથી.

ધોર ઉપસર્ગો—ભગવાન અદ્ભુત ક્ષમા રાખતા વિચરે છે, ત્યાં, ચંડકાશિકે નાગના ઉપદ્રવ સમયે તેના ઝેરી ડંખોને સહે છે અને છેવટે એ થાકે છે ત્યારે “જુજ્જ જુજ્જ અંકોશીય ” કહી તેને પ્રતિગોષ પમાડે છે અને અનશન કરાવી કરુણાના અને ક્ષમાના અમૃતથી સ્ત્રીચી નિવિંધ બનાવી સ્વર્ગનો અધિકારી બનાવે છે. પછી નદી ભિતરતાં સુદૃષ્ટ

૧૪૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

દેવોને ઉપસર્ગો થાય છે અને ક'બલ શ'બલ દેવ આ ઉપસર્ગતું નિવારણ કરે છે. પછી ગોશાળી ભગવાનને મળે છે અને ભગવંતું ક્ષિપ્યવ શ્વીકારે છે. તેની સાથે પણ અનેક ઉપસર્ગો થયા જ કરે છે. ગોશાળી ભગવાનને મૂકીને ચાલ્યો જાય છે અને વળી આવે છે. ત્યાર પછી પાંચમા વર્ષમાં ભગવાન ક્ષિપ્ટ કર્મના ક્ષય માટે અનાથ દેશમાં જાય છે. ત્યાં અનેક પ્રકારના અનાદરભાયાં ઉપસર્ગો થાય છે. ચોર માનીને રક્ષકો તેમને પકડે છે અને સગ પણુ કરવાના સંકલ્પે કરે છે. ચોરો અપશુદ્ધન યુદ્ધિથી મારવા દોડે છે. શુભ-ચર મનાં પકડે છે. આ બધામાંથી તેઓ ધીરતા અને વીરતાથી છૂટે છે. ધીર કષ્ટ અને આવતી આપત્તિઓને હસતે મુખડે સહે છે. ત્રિપુષ વાસુદેવના ભવમાં અપમાનીત કરેલી કોઈ રાણી અત્યુ પામી ફરતી ફરતી વ્યંતરી થઈ છે, તે પણ ભગવાનને ધીર ઉપસર્ગ કરે છે. તે કટપુતનાંને ઉપસર્ગ કહેવાય છે. ગોશાળી પણ આમાં સાથે રહી વિક્રિયાઓ કરી ઉપદવ વધારે છે. છેવટે દશમા વર્ષમાં ગોશાળી જટાનૂટ ધારી વૈશ્યાયન તાપસની લેલેસ્માયાં બલ્યો. ભગવાને તેને બચાવ્યો ત્યારે તેનેલેશ્યાનાં વિધિ ભગવાન પાસેથી જાણી ગોશાળી ભગવાનથી જુદો પડ્યો. એક કુ'ભકારની શાલામાં રહી તેનેલેશ્યાની શકિત પ્રાપ્ત કરી અધ્યાંગનિમિત્ત લાણી પોતાને સર્વજ કહેવરાવી તેણે નવો મત સ્થાપ્યો અને સ્વધર્મપ્રચારક બન્યો.

અગિયારમા વર્ષમાં સંમમ દેવના ભયંકર ઉપસર્ગો થયા છે. તે દુષ્ટ દેવે ભગવાનની ધીરતા, વીરતા અને મહીરતાની પરીક્ષા કરવા એક જ રત્નિમાં વીશ મહાન ઉપસર્ગો કર્યાં. અરે, એટલાથી ન થાક્યો તે છ મહિના સુધી ધીર ઉપસર્ગ કર્યાં. ભગવાનને શુભ આહાર અને પાણી પણ છ મહિના લગી મળવા ન દીધાં. ભગવાનને ફાંસીને માંચડે ચડાવવાના અને વધે સ્થાને લઈ જવાના ઉપસર્ગો કર્યાં. અનેક જાતની હીલાનાઓ-કલ્થનાઓ કરી. માતાપિતાનાં કનુણુ રુદ્ધો આજીવ્યો પતાવી. જગત વિજેતા મોહરાજના મુખ્ય સેનાની કામદેવની સંપૂર્ણ લીલાઓ સ્વી લોભાવવા પ્રયત્ન કર્યાં. અનેક ભયજનક ત્રાસ આપ્યા. છતાં ભગવાન અડગ રહ્યા ત્યારે થકીને તેમને દરાવવા કાલચક્ર મૂક્યું. ભગવાન આ કાલચક્રથી આગળ લૂતકમાં પેસી ગયા. છતાં મેરુની જેમ અચલ નિષ્કમ્પ જ રહ્યા. અરે, મારા નિમિત્તે કર્મ બધન કરતા આ જીવનું શુ થશે એમ ચીંતવી ક્યાર્ બન્યા; આંખમાંથી કરુણનાં અમૃત વર્ષાવ્યાં. આખરે છ મહિને થાકીને તે દેવલોકમાં ગયો.

મહાન અભિગ્રહ-આરમા વર્ષમાં ભગવાને પોષવદિ એકમે મહાન અભિગ્રહ લીધો; "શજ્જુની છતાં દાસત્વ પામેલી, મરતકે મુડિત, અદ્ભુતપવાળી હાય-પગે બેડી નાંખેલી, હાથમાં મુપડામાં અડદના બાકુક્ષા રહેલા હોય અને આંખમાં આંસુ વહેતાં હોય, એક પગ ઉક્તીની બહાર અને એક પગ ઉક્તીની અંદર હોય આવી પરિસ્થિતિમાં મને અડદના બાકુક્ષાનો આહાર મક્કશે તો લકથ. આ મહાન અભિગ્રહ છ મહિનામાં પાંચ દિવસ યોગા હતા ત્યારે કૌશાભીમાં ચંદનમાહાના હાયે પરિપૂર્ણ થયો.

કર્કુડીલને ઉપસર્ગ-તેરમા વર્ષમાં ત્રિપુષ વાસુદેવના ભવમાં જે શય્યાપાલકના કાનમાં ગરમ ગરમ સીસું રેડાવ્યું હતું તે શય્યાપાલક ભવબ્રમણુ કરતો આ વખતે ભરવાડપે જન્યો અને તેણે ભગવાનના કાનમાં ખીલા મારવાનો મહાન ઉપસર્ગ કર્યો.

ઉપસર્ગોના પ્રકાર—આ બધા ઉપસર્ગોમાં કરપુતનાનો ઉપસર્ગ જ્ઞાન્યમાં ઉત્કૃષ્ટ છે; સંગમદેવનો ઉપસર્ગ મધ્યમમાં ઉત્કૃષ્ટો છે અને ગેવાળીયાએ કાનમાં ખીલા ઠોક્યા તે ઉત્કૃષ્ટોમાં ઉત્કૃષ્ટ ઉપસર્ગ છે. આમાં સુદૃષ્ટ વાણુ વ્યંતર, કટપુતના રાક્ષસી, કાનમાં ખીલા ઠોક્યા વગેરે ઉપસર્ગો તેા પૂર્વભવના વૈરને કારણે થયા હતા; સંગમદેવના ઉપસર્ગો ભગવાનની દહા, સ્થિરતાને વીરતાની પરીક્ષા માટે થયા હતા; જ્યારે હીલના, ચોર, વગેરેના જે ઉપસર્ગો થયા છે તે કૌટિક-વ્યુમને લીધે થયા છે; અને અનાર્થ દેશમાં વિચરતાં દયેષા ઉપસર્ગો અને ઘેા અભિપ્રદ વગેરે તેા ભગવાને કર્મ ખપાવવા શ્વેચ્છાએ જ સીકારેલા છે.

તપશ્ચર્યા અને અપ્રમતપણું—સાડા બાર વર્ષમાં ભગવાન શ્રીમહાવીર દેવે આ પ્રમાણેનાં મહાન તપ કર્યાં હતાં : પૂણું છંમાસી એક, પાંચ દિવસ ન્યૂન છંમાસી એક, ચારમાસી નવ, ત્રણમાસી બે, અઢીમાસી બે, બેમાસી છ, દોઢમાસી બે, એકમાસી બાર, અર્ધમાસી બેઠોર, પ્રતિમા અદ્ભુતતપ બાર, બસોને ઝોગણુનીસ છક, ભદ્ર, મહાભદ્ર, સર્વતોભદ્ર, એકએક મળી કુલ સોળ ઉપવાસ. આ સાડાબાર વર્ષમાં ૩૪૯ એકલકત પારણાં કર્યાં છે. બધા તપ ચોવીદારા જ કર્યાં છે. એક લકતમાં પણ આહાર પાણી સાથે જ લેતા. જ્ઞાન્ય તપ 'છકતુ' જ છે. અને સાડાબાર વર્ષના છન્નસ્થકાળમાં માત્ર એક અહોરાત્રિતે જ નિદ્રા-પ્રમાદનેા વખત છે, બાકી સદાયે જાગ્રત-અપ્રમતદશામાં જ વિચર્યાં છે.

કેવળજ્ઞાન—આ રીતે સાડાબાર વર્ષ પર્વત ઘેર તપશ્ચર્યા કરતા અને અનેક ઉપસર્ગોને સહન કરી કર્મનેા ક્ષય કરતા ભગવાન એકદા ઝગ્નુવાલુકા નદીના તીરે, શ્યામક ખેડુતના ખેતરમાં, શાલ વૃક્ષ નીચે, શુદ્ધ ધ્યાનમાં હતા ત્યારે વૈશાખ શુદ્ધ દશમે ચોથા પ્રહરમાં સર્વંચ સર્વદર્શી વીતરાચ બના-તેગને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. ત્યાં પ્રથમ અરૂપ સમય દેશના દશ ત્યાંથી એક જ રાત્રિમાં બાર યોગનનેા ઉચ વિહાર કરી અપાપા નગરીમાં પધાર્યાં.

સંઘસ્થાપન—ત્યાં મહસેન વનમાં દેવતાઓએ રચેલા સમવસરણુમાં બેસી ધર્મ-દેશના આપે છે. આ જ વખતે અપાપા નગરીમાં સોમીલ આજ્ઞાણુને ત્યાં મહાન યજ્ઞ ચાલે છે. યજ્ઞક્રિયા કરાવવા અનેક દિગ્ગજ પંડિતો, ક્રિયાવેદી વેદાંતીઓ આગ્યા છે, તેમાં ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ વગેરે ૧૧ આજ્ઞાણુ પંડિતો મુખ્ય હતા. તે દરેક પોતાને સર્વંચ જ માનતા હતા. આ ઇન્દ્રભૂતિ વગેરે અગિયારે પંડિતોની શંકાઓનું સમાધાન ભગવાને એવી સચોટ રીતે કર્યું કે તેઓ પોતાના ૪૪૦૦ શિષ્યો સાથે ભગવાનના શિષ્ય થયા. અંદનપાલા પ્રમુખ અનેક રાજકુમારીઓએ દીક્ષા લીધી અને અનેક મુમુક્ષુ ભવ્યાત્માઓએ શ્રાવકનાં વ્રતો લીધાં. ભગવાને અહીં વૈશાખ શુદ્ધ અગિયારસે ચતુર્વિંશ સંધની સ્થાપના કરી.

સર્વજ્ઞાવસ્થામાં વિહાર અને ઉપદેશ—સર્વંચ અવસ્થામાં ત્રીશ વર્ષ પર્વત ભગવાન વિચર્યાં. ભારતમાં અહિંસા પરમે ધર્મનેા પડહ વગાડી નિર્દોષ પશુઓનાં અલ્લિહાન બંધ કરાવ્યાં. જડ બાહ્ય ક્રિયાઓ અને આડંબરને બદલે અંતરની વિશુદ્ધિપૂર્વક યાન-વિવેકપૂર્વકની ક્રિયાનું મહત્ત્વ સમજાવ્યું. આત્મા-પરમાત્મા, પરલોક-પુણ્ય-પાપ આદિ તત્ત્વોનું વ્યાખ્યાન કરી લોકોને સન્માર્ગે દોર્યાં. “સત્ય તપ છે, કૃતિ તપ છે, અહિંસા તપ છે અને ક્ષમા મહાતપ છે” એમ લોકોને સમજાવ્યું. પશુધર્મને બદલે શાંતિયજ્ઞ, ઇન્દ્રિયનિપ્રહયજ્ઞ, પ્રાણયજ્ઞ, વાશ્યજ્ઞ, મનોયજ્ઞ, અને કર્મયજ્ઞનું મહત્ત્વ તેમાં દાખબ થયું. “સોને મટેલી

૧૪૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૪

હજારો ગાયોતું જાન દેવાય, સાથે આખી પૃથ્વી આપવામાં આવે, તો પણ અભયદાનતું મહત્તર વધે.” આવા અહિંસાનો મહિમા વૈદિક સાહિત્યમાંથી પણ તારવવામાં આવ્યો. એ ભગવાનના ઉપદેશનો જ પ્રભાવ છે. ભગવાનના મૈત્રી, પ્રમોદ કારણ અને માધ્યસ્થ જ્ઞાનના ઉપદેશથી લાખો માનવીઓ આકર્ષાતા. આત્માતું સાચું શરૂપ સમજી આત્મ-કલ્યાણના દરવાજા દરેકને માટે ખુલ્લા છે; આત્મિક ઉદ્ધાર માટે સ્ત્રીપુરુષ, શૂદ્ર, બ્રાહ્મણ બધાને સમાન અધિકાર છે. એટલે જ ભગવાનનો ઉપદેશ રાજા મહારાજાઓ, શ્રીમંતો કે પડિતોથી માંડીને સર્વસામાન્ય જનતાના હૃદયમાં પણ વસી ગયો. અને રાજ અને રાંક, ગરીબ ને તવંગર, શૂદ્ર અને બ્રાહ્મણ બધાય તેમના સંઘમાં ભળવા લાગ્યા. ભગવાનનો ધર્મ લોક-ધર્મ હતો. અને તેમણે આ લોકધર્મનો પ્રચાર પણ લોકભાષામાં-અર્ધમાઘીમાં જ કર્યો. કચ્છાચેલા, દીન, દુઃખી, અનાથ જનો પણ ભગવાનના ધર્મશ્રુતિનું પાન કરી પોતે પણ મહાન ધર્મ શકે છે એમ માનવા લાગ્યા. ઋરે, ઘાડપાક, ખૂતી કે અત્યાચારીઓ પણ ભગવાનના ધર્મોપદેશ સાંભળી, પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરતા, ફરીથી પાપન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી સન્માર્ગે વળતા હતા.

પ્રતિબોધ—રાજા શ્રેણિક, અર્ચતિપતિ ચંડપ્રદીત, સિંહુસોવીરનો ઉદાયન, કારી અને કોશલ, ક્ષિત્તીવી અને ઘાતવંશના અનેક રાજા મહારાજાઓ, અભયકુમાર, કોણિક, નંદીપેશ, મેલકુમાર, હલ્લવિહલ્લ વગેરે રાજપુત્રોએ ભગવાનનો ધર્મ સ્વીકાર્યો. અને કેટલાકે તો ભગવાનના હાથે દીક્ષા લઈને આત્મકલ્યાણ સાધ્યું. ચેદલાણા, નંદા, નંદમતી, નંદેતરા, નંદસેના, મૃગાવતી, સુજ્ઞેષા, દુર્ગા વગેરે રાજાઓ કે રાજકુમારીઓએ રાજવંશવતી ત્યાગ કરી શ્રાવકની વ્રતો કે દીક્ષા વગેરે સ્વીકારી આત્મકલ્યાણ સાધ્યું હતું. પોગલ પરિવ્રાજક, અંબડ પરિવ્રાજક, પરિવ્રાજક શકંદક, શિવરાજર્ષિ વગેરે પરિવ્રાજકો ભગવાનના ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામી પોતાના શિષ્યો સહિત ભગવાનનો ધર્મ સ્વીકારી સાધુ થયા હતા, તેમાં અષ્ટાપદ ઉપરના પંદરસો તાપસોતો શ્રમણ થયા પછી સર્વજ પણ બન્યા હતા. શાહુણીયા જેવા ચોર પણ પ્રતિબોધ પામ્યા હતા. દુર્ગરાંકદેવ, વિન્નુ-માલી દેવ વગેરે ધણા દેવો અને યક્ષો પણ પ્રતિબોધ પામ્યા હતા. કડિયારા, કુંભાર જેવા પણ ભગવાનના શ્રાવક અને સાધુ થયા હતા. આવા તો અનેક પ્રસંગો છે, જે ભગવાનના ધર્મને લોકધર્મ સિદ્ધ કરે. “મિત્તિ મે સવ્વ ધૂણસુ, વેરં મજ્ઞં ન કેણહ” સર્વ જીવો સુખને ઇચ્છે છે, કોઈ જીવને દુઃખ-મૃત્યુ પસંદ નથી. માટે કદી કોઈ પણ જીવને જૂતમાત્રને સતાવશો નહિ; જીવો અને જીવવા ઘો; સંસારનું મૂળ રાગદ્વેષ કપાયો છે; ઈદ્રિયસંયમ, ત્યાગ, તપ, મમત્તરનો નય, કષાયનય, અહિંસા, સત્ય, ક્ષમા એ ધર્મમાર્ગ છે. આ ભગવાનના ધર્મોપદેશનો મુખ્ય ધ્વનિ હતો. સર્વઘાવરથ માં પણ ભગવાન ઉપર ગોશાલાએ તેજોલેશ્યા મૂકી ઉપદ્રવ કર્યો હતો, જેથી ભગવાનને શાહનરનો વ્યાધિ સહેવો પડ્યો. પરંતુ એ જ તેજોલેશ્યાથી સાત રાત્રિમાં જ ગોશાલાનું મૃત્યુ થયું અને મૃત્યુ સમયે એને પારાવાર પશ્ચાત્તાપ થયો. એણે મુક્તકંઠે અતે સત્ય સ્વીકાર્યું કે ભગવાન મહાવીર સાચા છે, તેમનો ધર્મ સાચો છે, તેઓ સર્વજ છે, હું સર્વજ નથી વગેરે વગેરે.

તે સમયના બીજા ધર્મસ્થાપકો—તે સમયે મંગલમાં શુદ્ધ, પૂરણ કાર્યપ, ગોશાલો, અજીતકેશકંબલ, પ્રકૃષ્ઠકાત્યાયન, સંજયવેલ્લટ્ટીપુત્ર વગેરે બીજા ધર્મચાર્યો હતા. પરંતુ તેમનો ધર્મોપદેશ ભગવાન મહાવીરની જેમ લોકાદર નહોતો પામ્યો. શુદ્ધદેવ તપ,

ત્યાગ અને ઉચ્ચ સંયમને કાયકલેશ અને કષ્ટરૂપ માની તે માર્ગને શિથિલ કર્યો, પરિણામે ભવિષ્યમાં તેમના સાધુસંઘમાં શિથિલાચાર, માંસાહાર વગેરે પેસી ગયાં. અહિંસા, સંયમ અને તપના મનઃકલ્પિત અર્થ કરી જુદી જુદી શાખાઓમાં ઔદ્ધ સંઘ વિભક્ત થઈ ગયો, અને શ્રમણ સંસ્કૃતિ તેમજ વૈદિક સંસ્કૃતિ સામે ટકા ન શકવાથી તેને હિન્દુ બહાર જવું પડ્યું. ગોશાલાને તો પોતાના અંતિમ સમયે જ પારાવાર પશ્ચાત્તાપ થયો અને છતાં તેનો નિયતિવાદ પ્રચ્છન્નરૂપે કે મિશ્રણરૂપે ચાલતો રહ્યો, પરન્તુ અત્યારે તો સેંકડો વર્ષોથી તે વિલીન થઈ ગયો છે. ઔદ્ધસંઘ ભારતની બહાર જઈને ખર્મા, ચીન, જાપાનમાં ખૂબ ફાલ્યો ફૂલ્યો અને પાશ્ચાત્ય દેશોમાં પણ પહોંચ્યો છે, પરન્તુ અહિંસા પરમે ધર્મનો સિદ્ધાંત બૂલાઈ ગયો. ચીની અને જાપાની ઔદ્ધ સાધુઓ પણ માંસાહારથી સર્વથા મુક્ત રહ્યા નથી અને માંસાહાર ખૂબ પ્રચલિત થઈ ગયો. હમણાં હમણાં ભારતમાં ઔદ્ધસંઘ પુનઃ પ્રચાર પામી પ્રતિષ્ઠિત થઈ રહ્યો છે. તે વખતના ખીળ ધર્મપ્રચારકો નામશેષ બની બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિમાં રૂપાન્તર પામી વિલીન થઈ ગયા છે, ત્યારે ભગવાન મહાવીરનો ધર્મ તો આજે પણ ભારતમાં સર્વત્ર પ્રચલિત છે.

(નિર્વાણ—ભગવાન ત્રીશ વર્ષ કૈવલ્ય અવસ્થામાં રહી, ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય પાળી, ઈ. સ. પૂર્વે ૫૨૪માં અપાપા નગરીમાં, હસ્તિનાલારાજની રાજસભામાં યોગીદારો છૂટ કરી, ધર્મોપદેશ દેતાં દેતાં આસો વદિ ૦)) ની પાછલી રાત્રે નિર્વાણ પામ્યા, સિદ્ધ, યુદ્ધ અને મુક્ત બની શાશ્વત સુખ-મોક્ષસુખ પામ્યા.

આપણું કર્તવ્ય—ભગવાન મહાવીરના જન્મ દિવસે આપણે બધાએ સંગઠિત થઈ સહકારપૂર્વક ડામ કરવાનો સંકલ્પ કરવો જોઈએ. જ્યાંસુધી ભારતમાં ભગવાનના અહિંસા ધર્મની અક્ષર પૂર્ણરૂપે રહી ત્યાંસુધી ભારત સુખી અને ઉન્નત રહ્યો. પરંતુ આપસની કૂટ, હિંમ્યાં, અહંભાવ અને દ્વેષ વધ્યાં ત્યારથી હિન્દુનું ગૌરવ અને મહત્ત્વ ઘટ્યાં. અને દેશ પરબંધન થઈ ગયો. સદ્બાગ્યે આપણે હવે પરદેશીઓના બંધનથી મુક્ત થયા છીએ, પરંતુ આવેલી સ્વતંત્રતા ટકાવી રાખવી હોય, આઝાદી પચાવવી હોય, તો આપણે ભગવાનના વિશ્વધર્મના સિદ્ધાંતો અપનાવવા પડશે. તે માટે અહિંસા અને સત્યની સૌથી પ્રથમ જરૂર પડશે.

આજના યત્રવાદે ભારતની દશા દીન, હીન અને દયનીય બનાવી છે. આજે તો જાણે અન-વચ્ચનાં પણ સાંસાં પડી ગયાં છે. આ બધાંમાંથી બચવાનો ઉપાય અહિંસા, સત્ય, સંયમ, તપ, સદાચાર અને સહકારમાં જ રહેલો છે. અને ભગવાન મહાવીરનો સિદ્ધાંત આપણને એ જ શીખવે છે. ભગવાન મહાવીરના દરેક ઉપાસકની ફરજ છે કે સંકુચિત વાડાઓ છોડી વિશ્વબંધુત્વના વિશાલ મેદાનમાં-બહાર આવે અને સાચા અહિંસક અને સત્યના ઉપાસક બની જગતના કલ્યાણ માટે પ્રવૃત્તિ કરે. આપણે આપણી માનવતાને શોભાવવી કે સંહળન કરવી હોય તો સૌથી પ્રથમ આપણે જ સાચા અહિંસક બનવું પડશે, શત્રુ ઉપર પણ મૈત્રી ભાવ રાખતાં શીખવું પડશે અને વિરોધીને પણ પ્રેમથી જીતતાં શીખવું પડશે. અન્તર્મ—

શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ પરહિતનિરતા ભવંતુ ભૂતગણાઃ ।

દોષાઃ પ્રયાન્તુ નાશં સર્વત્ર સુખીભવન્તુ લોકાઃ ॥

—આ ભાવના સાથે આજના સંતપ્ત જગતને શાંતિ આપનારા ભગવાન મહાવીરનાં શોભાં વચનામૃતો નીચે આપી આ લેખ સમાપ્ત કરું છું.

લગવાનાં અમૃતમય વચનો

સંસારના બધા જીવોને પોતાનું જીવન પ્રિય છે, અને દરેક જીવને સુખ પ્રિય છે. કોઈને દુઃખ અને વધની ઈચ્છા નથી. દરેક જીવ જીવવા ઈચ્છે છે. —આચાર્યોગ

સૌથી પ્રથમ દમન આપણે આપણા આત્માનું જ કરવું જોઈએ, કદિનમાં કદિન વ્રત પણ એ જ છે. પોતાને દમન કરવાવાળો આ લોક અને પરલોકમાં સુખી થય છે.

—ઉત્તરાધ્યયન.

જે માણસ પોતે હિંસા કરે છે, ખીજા પાસે હિંસા કરાવે છે અને હિંસા કરનારને ઉત્તેજન આપે છે તે પોતાના માટે જ વેર વધારે છે.

વિવેકદીપક કાંઈ એકદમ નથી પ્રાપ્ત થતો, એને માટે તો કઠોર સાધનાની જરૂર પડે છે. માટે જ મહર્ષિઓ આજસનો-પ્રમાદનો ત્યાગ કરી, કામ ભોગોનો ત્યાગ કરી, સંસારનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી આત્માની રક્ષા કરતા કરતા અપ્રમત્તપણે વિચરે છે.

પ્રમાદ એ વિષ છે: અપ્રમાદ-અપ્રમત્તદશા તે અમૃત છે.

ક્રોધને ક્ષમાથી જીતો: અભિમાનને નમ્રતાથી જીતો.

માયાને સરલતાથી જીતો: લોભને સંતોષથી જીતો.

બાષ્પો યોદ્ધાઓને જીતનાર વીર કરતાં સાચો વીર તે છે જે પોતાને જીતે છે.

—ઉત્તરાધ્યયન તથા દશવૈકાલિક

અચાની પુરુષ મહિમા મહિનાના ઉપવાસ કરે અને કાલના અગ્રભાગ ઉપર રહે તેટલું અનાજ લઈ પારણું કરે, પરંતુ તે ચાની સત્પુરુષોએ કહેલા ધર્મમાર્ગના સોક્ષ્મા અંશને પણ પામતો નથી.

—ઉત્તરાધ્યયન

જે પુરુષ પ્રમથ પુણ્યના ઉદયથી વિવેકથી સમ્પન્ન છે તે કદી પણ સાંસારિક સુખ ભોગના પદાર્થોમાં આસક્ત નથી થતો અને તે મિથ્યા શાસ્ત્રોનો અભ્યસ પણ નથી કરતો. મિથ્યા શાસ્ત્રો તે છે જે અજ્ઞાનને, હિંસાને, અવિદ્યાને અને સંસારિક સુખ ભોગના પદાર્થોની પ્રાપ્તિને ઉપદેશી છે.

જે પુરુષ સાંસારિક સુખભોગના પદાર્થો મેળવવામાં જ મનુષ્યનું પરમ કર્તવ્ય સમજે છે એને કાર્યાકાર્યનો વિવેક નથી રહેતો. તેને મોટામાં મોટું પાપ કરવામાં પણ સંકાચ નથી રહેતો, તે માણસ જૂઠું જોલી, ચોરી કરી, વિશ્વાસઘાત કરી, નરહત્યા, સ્ત્રીહત્યા, બાલહત્યા અને પશુહત્યા ઇત્યાદિ પાપકર્મો કરીને પણ સાંસારિક સુખભોગની સામગ્રી મેળવે છે. તેનામાં ઇચ્છાનો અંશ નથી રહેતો અને ક્રૂરતાથી ભરેલો રહે છે અને પાપથી લેપાય છે.

જ્યાં અહિંસા છે ત્યાં ધર્મનો નિવાસ છે. અહિંસા ધર્મનું પ્રધાન અંગ છે.

સમ્યક્દષ્ટિ જીવ એમ સમજે છે કે જેમ હું દુઃખથી ડરું છું તેમ બધા પ્રાણીઓ દુઃખથી ડરે છે. જેમ દુઃખ મને અપ્રિય છે તેમ સંસારનાં સમસ્ત પ્રાતીઓને દુઃખ અપ્રિય છે. કોઈ પણ પ્રાણી દુઃખ નથી ઈચ્છતું, સુખ ઈચ્છે છે. માટે દરેક જીવો ઉપર ઘ્યા રાખી અને કોઈને પણ કષ્ટ ન દેવું એ ધર્મનું મુખ્ય અંગ છે.

સંસારમાં તત્ત્વદર્શી પુરુષ તે છે જે અહિંસાનું પાલન કરે છે અને અહિંસા ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે. એ તત્ત્વદર્શી મહાપુરુષ કોઈની સાથે વૈર નથી બાંધતો, તેનો જગતમાં ઇષ્ટ શત્રુ નથી. અને એ તત્ત્વદર્શી મહાપુરુષ પોતાના પવિત્ર અહિંસાધર્મનું સુંદર દર્શી પાલન કરી, સર્વે જીવોથી રહિત બની, સર્વવંશ-સર્વદર્શી વીતરાગ બની અદાય-શાશ્વત મોક્ષસુખ પામે છે.

[ઠાઈલના ખીજ પાનેથી ચાહુ]

આ પ્રશસ્તિથી સ્પષ્ટ છે કે ઉ. માનવિજ્યજી મહારાજે શેઠ શાંતિદાસ મનિઆની વિનતિથી ધર્મસંગ્રહ રચ્યો છે.

આ શેઠ શાંતિદાસ મનિઆનો ટૂંકો પરિચય આ પ્રમાણે છે. અમદાવાદમાં શ્રીમાળી લલુવાશાહ શેઠ હતા, તેણે દીક્ષા લીધી. તેમના પુત્ર પનજીને હીરજી, મનજી, મદનજી, રતન, અને ધરમ એમ પાંચ પુત્રો થયા. તે પૈકીના મનજીનો જન્મ સં. ૧૬૪૦ના અષાઠ શુદ્ધિ ૧૧ થયો હતો, જેના ખીજાં નામો મનરાજ તથા મનીઆ છે. તેણે સાધર્મિકની ભક્તિ કરી, જમાડી પાન સોપારી આપ્યાં, વસ્ત્રની પહેરામણી કરી, જ્ઞાતિ અને સાધર્મિકમાં મહમુદીની પ્રભાવના કરી, ખાંડ ભરી યાજ્ઞીઓ વહેંચી, પાંચપવીનાં પારણાં કરાવ્યાં, પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું મંદિર બનાવ્યું (?) ત્યારે અમદાવાદનાં જિનાલયોમાં પૂજાઓ કરાવી, સંઘમાં મહમુદીની પ્રભાવના કરી. સં. ૧૭૦૨માં મોટો દુકાલ પડ્યો ત્યારે ગરીબોને ઢરેકે જાતની સહાય આપી તે દુકાળને દૂર કર્યો. ખીજે જગડુ હોય એવું ઘિરુદાં પ્રાપ્ત કર્યું. શત્રુજયનો સંઘ કાઢ્યો, સાત ક્ષેત્રમાં દાન આપ્યું, વિમલનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી, શ્રીપૂજ્યજીનો પધરામણી કરી, યાત્રાઓને પ્રતિલાભ્યા, ચોરાશી ગચ્છમાં રૂપિયાની લહાણી કરી, મોટી જિન પૂજાઓ કરાવી, એક દિવસે મનિઆ શાહને શરીરમાં પીડા ભપટી, એટલે તેણે વૈરાગ્ય પામી પં. મેરુવિજ્યજી પાસે દીક્ષાનો સ્વીકાર કર્યો. તેમનું નામ માણેકવિજ્યજી રાખવામાં આવ્યું.

માણેકવિજ્યજી સં. ૧૭૧૧માં અનશ્નન કરી મૃત્યુ પામી સ્વર્ગે ગયા. તેના પુત્ર શાંતિદાસ તથા શ્રીસંઘે તેના દેહને વાજતે ગાજતે લઈ જઈ અગ્નિસંસ્કાર કર્યો.

મનિઆ શાહનો પુત્ર બહુ ધર્મી હતો. સં. ૧૭૨૦માં મોટો દુકાળ પડ્યો. શાંતિદાસે દાનશાળા બનાવી ગરીબોને અન્ન, જલ, વસ્ત્ર, ગોળ, ખાંડ, સાકર, ઘી, ધાતુપાત્ર અને દવા વગેરે આપી દુકાળનો ભય દૂર કરાવ્યો, વગેરે વગેરે.

આ પ્રમાણે તેનો ટૂંકો પરિચય છે. આ સંબંધી વિશેષ વર્ણન આચાર્ય વિજયમાન-સુરિશિષ્ય રતનકીર્તિકૃત “મનિઆ શાહ રાસ”, આચાર્ય વિજયમાનસુરિકૃત “ધર્મ સંગ્રહ” અને વીરવંશાવલીમાંના “આ. વિજયરાજચરિત્રાંશ” માં સુરક્ષિત છે, જિનાસુ-ઓએ તે ત્યાંથી જાણી લેવું.

ACHARYA SRI KAILASSAGARSURI GYANMANDIR
SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
Koba, Ganohinagar - 382 007.
Ph. : (079) 23276252, 23276204-05
Fax : (079) 23276249

Shri jaina Satya Prakasha. Regd. No. B. 3801 શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ.

દરેકે વસાવવા યોગ્ય

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના ત્રણ વિશેષાંકો

(૧) શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય છ આના (ટપાલખર્ચનો એક આનો વધુ).

(૨) દીપોત્સવી અંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામી પછીના ૧૦૦૦ વર્ષ પછીના સાતસો વર્ષના જૈન ઇતિહાસને લગતા લેખોથી સમૃદ્ધ સચિત્ર અંક : મૂલ્ય સવા રૂપિયા.

(૩) ક્રમાંક ૧૦૦ : વિક્રમ-વિશેષાંક

સમ્રાટ વિક્રમાદિત્ય સંબંધી ઐતિહાસિક ચિત્રચિત્ર લેખોથી સમૃદ્ધ ૨૪૦ પાનનો જળદાર સચિત્ર અંક : મૂલ્ય દોઢ રૂપિયા.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના બે વિશિષ્ટ અંકો

[૧] ક્રમાંક ૪૩-જૈનદર્શનમાં માંસાહાર હોવાના આક્ષેપોના જવાબરૂપ લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ચાર આના.

[૨] ક્રમાંક ૪૫-ક. સ. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ત્રણ આના.

કાચી તથા પાકી ફાઈલો

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશની ત્રીજી, પાંચમા, આઠમા, દસમા, અગિયારમા બારમા તથા તેરમા વર્ષની કાચી તથા પાકી ફાઈલો તૈયાર છે. મૂલ્ય દરેકનું કાચીના બે રૂપિયા, પાકીના અઠી રૂપિયા.

— લખો —

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગભાઈની વાડી, ધીકાંટા, અમદાવાદ.

મુદ્રક:-મગનભાઈ છોટાભાઈ દેસાઈ. શ્રી વીરવિજય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, સલાપોસ કોસરોડ, પો. બો. નં. ૬ શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય-અમદાવાદ. પ્રકાશક:-ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ. શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ કાર્યાલય, જેશિંગભાઈની વાડી, ધીકાંટા રોડ-અમદાવાદ.